

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Προσέγγιση μορφών βιομηχανικής λειτουργίας στην Κέρκυρα μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα

Επιμέλεια: Γραμμένου Ελένη - ΑΜ: Β2016114

Επιβλέπων Καθηγητής: Παυλογιάννης Ονούφριος

Κέρκυρα, 2023

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ,
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Copyright © Γραμμένου Ελένη 2023.

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία. Η παρούσα πτυχιακή εργασία διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons.

Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση.

Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα μελέτη αφιερώνεται στην οικογένειά μου για την αμέριστη αγάπη και υποστήριξη που διαχρονικά μου προσφέρουν όλα αυτά τα χρόνια, αλλά και στους ακαδημαϊκούς που με υποστήριξαν σε αυτό το ταξίδι γνώσεων και συνέδραμαν στην ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	4
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	9
1.1. Η Βιομηχανική Εξέλιξη στην Ελλάδα.....	9
1.2. Η Βιομηχανική Εξέλιξη στα Επτάνησα.....	13
1.3. Η Βιομηχανική Εξέλιξη στην Κέρκυρα.....	15
2. ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	17
2.1 Οι Αλυκές	17
2.2 Η Ελαιουργία	19
2.3 Η Σαπυνοποιία	21
2.4. Ηλεκτροφωτισμός.....	23
2.5. Τα Καμίνια.....	25
2.5.1. Το Καμίνι του Γεωργιά (Τσούλη).....	25
2.5.2. Το Καμίνι του Μουρίκη.....	26
2.5.3. Το Καμίνι του Αποστολίδη.....	26
2.5.4. Το Καμίνι του Ιωακειμίδη	27
2.5.5. Το Καμίνι του Βάρθη.....	28
2.6. Το Εργοστάσιο Κάνναβης	29
2.7. Το Τυπογραφείο.....	32
2.8. Η Καπνοβιομηχανία.....	34
2.8.1. Η Καπνοβιομηχανία Μηνιάτης.....	34

2.8.2. Η Καπνοβιομηχανία Γ. Νικηφόρος και Σια.....	36
2.8.3. Η Καπνοβιομηχανία Αδελφοί Προβατά	37
2.9. Η Οινοποιία.....	38
2.10. Η Βυρσοδεψεία.....	40
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	44
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	44
Εξωτερικοί Σύνδεσμοι	45

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Αλυκές της Λευκίμμης. Πηγή: Καμονάχου, 2021, σ. 35	18
Εικόνα 2: Τίτλος προνομιούχων μετοχών της ΒΕΚ Α.Ε., έκδοση του 1930. Αρχείο Σπ. Γιούργα. Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 155	20
Εικόνα 3: Έγγραφο της αρχικής εταιρείας Μπαζάκης & Πατούνης. Αρχές 20ου αιώνας, Πηγή: Σαπωνοποιία Πατούνη, 2023	22
Εικόνα 4: Χρυσό μετάλλιο από την 8η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, 1933. Πηγή: Λασηθιωτάκη, 2021, σ. 177.....	23
Εικόνα 5: Το εργοστάσιο του Οργανισμού "Ηλεκτρικά Εγκαταστάσεις Κέρκυρας" στην Κοντραφόσα, Πηγή: Καμονάχου, 2021, σ. 49	24
Εικόνα 6: Διαφημιστικό από εμπορικό οδηγό (1960), Αποστολίδης. Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 57.....	27
Εικόνα 7: Διαφημιστικό από εμπορικό οδηγό (1960), Ιωακειμίδης. Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 61.....	28
Εικόνα 8: Καταχώρηση από τον κατάλογο της Πανελλήνιας Γεωργικής Έκθεσης Ζαπείου Αθηνών, 1937, Συλλογή Γαούτση, Πηγή Αργυρού, 2021, σ. 81	30
Εικόνα 9: Εργοστάσιο Δεσύλλα. Πηγή Στούπης, 2018.....	31
Εικόνα 10: Διαφήμιση της εταιρείας "Ασπιώτη-ΕΛΚΑ" στον κατάλογο της Πανελλήνιας Γεωργικής Έκθεσης Ζαπείου Αθηνών, 1937, Συλλογή Γαούτση, Πηγή: Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σ. 98	33
Εικόνα 11: Διαφημιστικές επιγραφές Δ. Μηνιάτη, Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 108	35
Εικόνα 12: Διαφήμιση καπνοβιομηχανίας Γ. Νικηφόρος και Σια, Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 112.....	37
Εικόνα 13: Πακέτο τσιγάρων Καπνοβιομηχανίας Αφοί Προβατά, Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 115.....	38
Εικόνα 14: Φιάλες κρασιού Θεοτόκη, Πηγή: Πιλίλη, 2021, σ. 189	39
Εικόνα 15: Καταστατικό της Βυρσοδεψείον Κερκύρας ΑΕ, Πηγή: Τσίπης, 2021, σ. 181.....	40

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πολύπαθη ιστορία των Επτανήσων επέφερε πολυάριθμες αλλαγές σε πτυχές που άπτονται της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής δομής και συνοχής του νησιωτικού συμπλέγματος. Εύλογα, οι αλλαγές αυτές δεν άφησαν ανεπηρέαστη τη βιομηχανική ζωή της περιοχής. Οι μεταβολές που υπέστη η οικονομία και ως εκ τούτου ο τοπικός βιομηχανικός - βιοτεχνικός κλάδος, έθεσαν τα πρώτα θεμέλια της νεότερης βιομηχανίας των Επτανήσων και κατ' επέκταση της Κέρκυρας. Μέσω της παρούσας μελέτης, παρουσιάζονται και αναλύονται οι μορφές βιομηχανικής λειτουργίας της Κέρκυρας, όπως διαμορφώθηκαν έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η μελέτη εστιάζει στη βιομηχανική εξέλιξη του νησιού κατά τον 20^ο αιώνα, ενώ γίνεται αναφορά και στις συνθήκες που επικρατούσαν κατά τα προηγούμενα έτη.

Η παρουσίαση και ανάλυση των προαναφερθέντων βιομηχανικών μορφών, κρίνεται σκόπιμη προκειμένου να αποτυπωθούν εμπειριστατωμένα οι μεταβολές και οι αναπροσαρμογές τους, βάσει των πολιτικών και κοινωνικών τεκταινόμενων, τόσο στην Κέρκυρα όσο και στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο. Μέσα από τη μελέτη, παρουσιάζονται ορισμένες εκ των σημαντικότερων, μονάδες παραγωγής που δραστηριοποιήθηκαν στην Κέρκυρα, καθώς και η ιστορική διαδρομή τους. Βασικός σκοπός της μελέτης είναι η συγκέντρωση των διαθέσιμων δεδομένων για την περίοδο αναφοράς και η ευσύνοπτη αποτύπωση τους, προκειμένου ο αναγνώστης να αποκομίσει τις απαιτούμενες πληροφορίες για το προς μελέτη ζητούμενο.

Λέξεις Κλειδιά: Επτάνησα, Κέρκυρα, Κερκυραϊκές Βιομηχανίες, Κερκυραϊκή Οικονομία

ABSTRACT

The tragic history of the Ionian Islands brought about numerous changes in aspects related to the social, political, and economic structure and cohesion of the island complex. Naturally, these changes did not leave the industrial life of the region unaffected. The transformations that the economy underwent, and thus the local industrial and artisanal sector, laid the foundations of the modern industry of the Ionian Islands and, by extension, Corfu. This study presents and analyzes the forms of industrial activity in Corfu as they developed until the mid-20th century. The study focuses on the industrial evolution of the island in the 20th century, while also referring to the conditions prevailing in previous years.

The presentation and analysis of the aforementioned industrial forms are considered necessary in order to depict comprehensively their changes and adaptations based on political and social developments, both in Corfu and in the broader Greek territory. Through the study, some of the most significant production units that operated in Corfu are presented, along with their historical trajectory. The main purpose of the study is to gather the available data for the reference period and provide a concise depiction of them, enabling the reader to obtain the necessary information regarding the subject under study.

Keywords: Ionian Islands, Corfu, Corfiot Industries, Corfiot Economy

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη, έχει ως βασικό στόχο την παρουσίαση των βασικότερων μορφών βιομηχανίας που επικρατούσαν στην Κέρκυρα μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η παρουσίαση επιτυγχάνεται με την επιμέρους περιγραφή συγκεκριμένων βιομηχανικών μονάδων και την εξέλιξη τους από την ίδρυση έως και την παύση λειτουργίας τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τις αντιξοότητες, ορισμένες εκ των προαναφερθέντων μονάδων συνεχίζουν τη λειτουργία τους έως και σήμερα. Παρά το γεγονός ότι η επτανησιακή ιστορία συνολικά, συντέλεσε εν πολλοίς στη διαμόρφωση της ελληνικής ιστορίας, η στοχευμένη μελέτη στις βιομηχανικές μορφές των Επτανήσων και δη της Κέρκυρας φαίνεται να παρουσιάζει βιβλιογραφικά κενά και πλαισιώνεται κυρίως μέσω ατομικών προσπαθειών και ενεργειών. Ως εκ τούτου, δευτερεύον στόχο της μελέτης αποτελεί η συνοπτική παρουσίαση των προαναφερθέντων προσπαθειών και ο δυνητικός εμπλουτισμός τους, τόσο για την πληροφόρηση των ενδιαφερομένων, όσο και για τη δημιουργία νέων κινήτρων ενασχόλησης με το συγκεκριμένο αντικείμενο.

Η μελέτη διαρθρώνεται με τη γενική παρουσίαση των μορφών βιομηχανίας που επικρατούσαν στον ελλαδικό χώρο, βάσει συγκεκριμένων περιόδων αναφοράς και με αποκορύφωμα τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια, γίνεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή στην επτανησιακή ιστορία και στις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του τόπου. Τέλος, πλαισιώνεται η βιομηχανική – βιοτεχνική παραγωγή στην Κέρκυρα, ανά χρονική περίοδο, ενώ παρουσιάζονται μελέτες περιπτώσεων των σημαντικών κερκυραϊκών βιομηχανιών της εκάστοτε περιόδου. Η μελέτη ολοκληρώνεται με τα παραγόμενα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

1.1. Η Βιομηχανική Εξέλιξη στην Ελλάδα

Παρά το γεγονός ότι η Ελληνική κουλτούρα και ιστορία διατηρεί διαχρονικά τα πρωτεία στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και στις επιστήμες, δεν ισχύει το ίδιο και για τη βιομηχανική της εξέλιξη. Ο ελλαδικός χώρος λόγω γεωπολιτικής θέσης, προσέλκυε ανέκαθεν πολυάριθμους πολιορκητές, που μεμονωμένα ή μέσω συμμαχιών επεδίωκαν την κατάκτηση των εδαφών της. Στη σύγχρονη ελληνική ιστορία και συγκεκριμένα κατά τον 19ο αιώνα, η Ελλάδα βίωσε μια σειρά σημαντικών βιομηχανικών εξελίξεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η βιομηχανική εξέλιξη της Ελλάδας για τους λόγους που προαναφέρθηκαν ήταν περιορισμένη σε αυτήν την περίοδο σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Γαλλία, οι οποίες βίωναν μια βιομηχανική επανάσταση. Η προσέγγιση της «ελληνικής βιομηχανικής επανάστασης», αποτελούσε μία μάλλον φιλολογική συζήτηση και στρατηγική, που όμως παρέμενε αδρανής κατά την εφαρμογή της.

Έως το 1830 στην Ελλάδα διατηρούνταν το μοντέλο βιοτεχνικών δραστηριοτήτων του 18ου αιώνα το οποίο είχε τη μορφή διάσπαρτων εγκατεστημένων βιομηχανιών και εργαστηρίων στην πόλη και στην ύπαιθρο, σε οικιακές βιοτεχνίες ή αναφερόταν σε πλανόδιους τεχνίτες. Από τις ανωτέρω μορφές δραστηριοτήτων υπερίσχυαν αυτές των διάσπαρτων επαρχιακών βιομηχανιών και των περιπλανώμενων τεχνιτών. Το γεγονός αυτό αποτελούσε σαφή ένδειξη για το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της βιοτεχνίας ακόμα και σε περιπτώσεις πρώιμων εργοστασιακών μορφών (Πατρώνης, 2015, σ. 62). Τα πρώτα ουσιαστικά «βήματα» εκβιομηχάνισης που γνώρισε η χώρα, χρονολογούνται περί το 1830, ήτοι μετά την ανεξαρτησία της από την οθωμανική αυτοκρατορία. Οι πρώτες ελληνικές βιομηχανίες, ήταν μικρές παραγωγικές μονάδες που δραστηριοποιούνταν κυρίως στην ελαιοτριβεία, βυρσοδεψία, κλωστοϋφαντουργία και οινοποιία (Μόρφη, 2019). Οι βασικοί σκόπελοι που αντιμετώπιζε η πρώιμη ελληνική βιομηχανία οφείλονταν στην έλλειψη πόρων γνώσης και εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού, δεδομένα τα οποία δυσχέραναν τη

μακροβιότητα των βιομηχανιών αλλά και την εξέλιξή τους (Ελλάς, 2019). Ο 19ος αιώνας σηματοδότησε την εκκίνηση της αστικοποίησης. Συγκεκριμένα, πολυάριθμες κατηγορίες επαγγελματιών επέλεξαν να μετακινηθούν από την επαρχία στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της εποχής προκειμένου να προσποριστούν. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν επαγγέλματα που σχετίζονται με οικοδομικές εργασίες όπως η κεραμοποιία από τα νησιά του Αιγαίου, οι μαρμαρογλύπτες από την Τήνο και οι μάστορες από την Ανάφη που μετανάστευαν στον Πειραιά και στην Αθήνα αντίστοιχα. Παρομοίως έπρατταν οι Λάκωνες εργάτες σε κλωστήρια και οι τεχνίτες μετάλλου από τη Στεμνίτσα (Πατρώνης, 2015, σ. 62). Παράλληλα με την βιομηχανία αναπτυσσόταν και οικιακή βιοτεχνία η οποία αφορούσε κατά βάση στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας, η παραγωγή του οποίου φαίνεται πως προοριζόταν κυρίως για την εξυπηρέτηση των αναγκών των αγροτικών νοικοκυριών. Ενίοτε, τα παραγόμενα είδη χρησιμοποιούνταν για εμπορικούς σκοπούς κυρίως στις πρωτεύουσες της ηπειρωτικής και της νησιωτικής Ελλάδας. Οι αντικειμενικές δυσκολίες που αντιμετώπιζε η βιοτεχνία και η βιομηχανία που έδραζε στην ελληνική επαρχία, οδήγησαν κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα στην καμπή των παραδοσιακών μορφών βιοτεχνικής δραστηριότητας, οικιακής και μη. Έτσι, παρατηρείται περί το 1845 η παύση παραγωγής караβόπανων που μέχρι τότε τροφοδοτούσε και το Βασιλικό Ναυτικό, ενώ λίγο αργότερα περί το 1850 παρακμάζει η οικιακή μεταξουργία στην Πελοπόννησο και η αθηναϊκή φεσοποιία (Πατρώνης, 2015, σ. 62). Το 1837, επί Όθωνα, ιδρύεται η «Επιτροπή επί της Εμψυχώσεως της Εθνικής Βιομηχανίας» με προεδρεύον τον Γεώργιο Κουντουριώτη προκειμένου να υποβληθούν προτάσεις για την ανάπτυξη της γεωργίας και της βιομηχανίας. Μία από τις αρμοδιότητες της Επιτροπής ήταν η διοργάνωση των Ολυμπίων, ήτοι βιομηχανικών ολυμπιάδων οι οποίες περιελάμβαναν εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα και υλοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια. Παράλληλα, η Επιτροπή μεριμνούσε για τη συμμετοχή της Ελλάδος σε διεθνείς εκθέσεις με αντικείμενο τη γεωργία, τη βιομηχανία και τις τέχνες, όπως αυτές του Παρισιού το 1867 και της Βιέννης το 1873 (Πατρώνης, 2015, σ. 63). Εντός του πλαισίου αξιολόγησης και υλοποίησης των κατατεθέντων προτάσεων της Επιτροπής, υπήρξαν και ορισμένες χαρακτηριστικές απόπειρες ίδρυσης βιομηχανιών μεταξύ των οποίων:

- Το εργοστάσιο παραγωγής ζάχαρης στην Αταλάντη (έτος ίδρυσης 1839)
- Το πρώτο νηματουργείο βαμβακιού στην Πάτρα (έτος ίδρυσης 1846)

- Το εργοστάσιο φωταερίου της Αθήνας (έτος ίδρυσης 1857)
- Τα εκκοκκιστήρια και τα νηματουργεία της Λιβαδειάς (μεταξύ 1861-1865)

Παρά το γεγονός ότι φαινομενικά οι συνθήκες ίδρυσης των ανωτέρω μονάδων ήταν καθ' όλα ευνοϊκές, η λειτουργία των περισσότερων δεν μακροημέρευσε (Πατρώνης, 2015, σ. 64). Κατά το δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, η ελληνική βιομηχανία ξεκίνησε να συγκεντρώνεται στις πόλεις-λιμάνια και ιδιαιτέρως στον Πειραιά και στη Σύρο. Το κοινό χαρακτηριστικό αυτών των δύο περιοχών ήταν η καλύτερη πρόσβαση σε είδη και σε αγορές με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν σε μεγάλα εμπορικά κέντρα της εποχής και ως εκ τούτου σε κοιτίδες βιομηχανικής ανάπτυξης. Από το 1860 και έπειτα, η ελληνική οικονομία συναρτήσκει με τις πολιτικές συνθήκες¹ παρουσιάζει άνθηση. Την ίδια περίοδο, ιδρύονται τράπεζες ξεκινούν τη λειτουργία τους ατμοκίνητα εργοστάσια κυρίως στον επισιτιστικό κλάδο, καθώς και μεταποιητικές βιομηχανίες. Επιπλέον, διεκπεραιώνονται έρευνες του υπεδάφους προκειμένου να γίνει η εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της χώρας. Ωστόσο, η αγορά εργασίας αναφορικά με την τεχνογνωσία και τον μηχανολογικό εξοπλισμό παραμένει ετερόφωτη και εξαρτώμενη από τις χώρες του εξωτερικού. Αξίζει να σημειωθεί πως ήδη από το 1832 και έπειτα, η ελληνική ναυτιλία παρουσιάζει έντονη ανάπτυξη τόσο λόγω έλλειψης χερσαίων υποδομών όσο και λόγω επικράτησης του θαλάσσιου εμπορίου (Πατρώνης, 2015, σσ. 64-65).

Έως το 1913 και ύστερα και από την προσάρτηση της Θεσσαλίας (1881), σηματοδοτείται μία νέα εποχή για τα οικονομικά δεδομένα της Ελλάδας. Η ανάπτυξη της χώρας εξελίσσεται πιο σταθερά και η βιομηχανία αποκτά έναν πιο δυναμικό και πολυσύνθετο χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, αναπτύσσεται περαιτέρω η ναυπηγική ενώ ξεκινά την εξέλιξή της και η βαριά βιομηχανία δηλαδή η μεταλλουργία, η ναυπηγική και η τσιμεντοβιομηχανία (Ελλάς, 2019). Η ελληνική βιομηχανία φτάνει στο απόγειο της κατά το 1920 όταν απαριθμεί πλέον περί τις 2900 μονάδες παραγωγής από τις 335 πού σημείωνε κατά το 1909. Η ελληνική βιομηχανική ανάπτυξη φαίνεται πως διαχωρίζεται χρονικά σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος χρονολογείται από τις αρχές του 20ου αιώνα έως τους Βαλκανικούς Πολέμους, εν μέσω της οποίας αναπτύσσονται πολυάριθμοι κλάδοι παραγωγής. Η νεοσύστατοι κλάδοι δραστηριοποιούνταν κυρίως στην τσιμεντοβιομηχανία και στα χημικά και ιδρύθηκαν

¹ Ενδεικτικά αναφέρονται η έξωση του Όθωνα το 1862, η ψήφιση νέου συντάγματος και η προσάρτηση των Ιονίων Νήσων το 1864, (Πατρώνης, 2015, σ. 64)

από Έλληνες που είχαν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στο εξωτερικό και είχαν επιστρέψει στην Ελλάδα οραματιζόμενοι την ανάπτυξη της. Μεταξύ των βιομηχανιών-κολοσσών που ιδρύθηκαν εκείνη την περίοδο αναφέρονται η Τιτάν, η ΑΓΕΤ, τα Λιπάσματα Δραπετσώνας και η Χωματοουργία Πειραιώς (Ελλάς, 2019). Η δεύτερη περίοδος ακμής σηματοδοτείται από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα, ενισχυόμενη από το Σχέδιο Μάρσαλ². Κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου, η ελληνική βιομηχανία ανανεώνει τον εξοπλισμό της και ιδρύονται νέες μονάδες παραγωγής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα βιομηχανιών που επωφελήθηκαν του Σχεδίου ή ξεκίνησαν τη λειτουργία τους έως το 1960, αποτέλεσαν η Χρωτέξ, η Βιβεχρώμ, η Αλουμίνιον Της Ελλάδος, και τα Ελληνικά Πετρέλαια. Πριν την εκπνοή της δεκαετίας του '60, το ελληνικό ΑΕΠ διαμορφώνονταν κατά 25% από την ελληνική βιομηχανία, ενώ παράλληλα, η χώρα παρουσίαζε σημαντικές αλλαγές ως προς την ανοικοδόμηση των αστικών κέντρων και ως προς τη μετακίνηση πληθυσμών σε αυτά (Μόρφη, 2019).

Παρά την εκρηκτική βιομηχανική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, η παρακμή της βιομηχανίας ξεκίνησε να φαίνεται σταδιακά από τη δεκαετία του 1970 και ύστερα. Οι παράγοντες που οδήγησαν στην ύφεση της βιομηχανικής και ως εκ τούτου της οικονομικής ανάπτυξης ήταν πολυάριθμοι με κυριότερους, τις παγκόσμιες πολιτικές συνθήκες, την κατάρρευση του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods, την ενεργειακή πετρελαϊκή κρίση και αργότερα, την πλήρη ένταξή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην ΟΝΕ χωρίς η χώρα να πληροί τα προαπαιτούμενα χαρακτηριστικά. Καταλύτες των προαναφερθέντων παραγόντων αποτέλεσαν η παγκοσμιοποίηση, ο εμπορικός ανταγωνισμός, η έλλειψη ανθρώπινου κεφαλαίου και τεχνογνωσίας, καθώς και ο επιχειρηματικός υπερδανεισμός (Μόρφη, 2019). Η σύγχρονη κατάσταση στα δεδομένα της Ελλάδας, διαμορφώθηκε ύστερα από απανωτά «χτυπήματα» στην οικονομία και στη βιομηχανία της, με αποκορύφωμα τις μνημονιακές πολιτικές που οδήγησαν στην υπερφορολόγηση των επιχειρήσεων και στην εκθετική αύξηση της ανεργίας, δημιουργώντας έτσι ένα ντόμινο απανωτών οικονομικών επιπτώσεων σε όλους τους κλάδους της εγχώριας παραγωγής. Επισφράγισμα της μακροχρόνιας οικονομικής

² Το Σχέδιο Μάρσαλ αναφερόταν στην οικονομική ενίσχυση της Ευρώπης προκειμένου να αποκαταστήσει τις ζημιές του Β' Παγκοσμίου πολέμου και χρηματοδοτήθηκε από τις ΗΠΑ. Εμπνευστής του Σχεδίου ήταν ο Τζορτζ Μάρσαλ, στρατηγός και Αμερικανός υπουργός εξωτερικών για την περίοδο 1947 έως και 1949, στον οποίο απονεμήθηκε αργότερα το Νόμπελ Ειρήνης. Η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες χώρες-αποδέκτες της ενίσχυσης του Σχεδίου (Πολίτης, 2020).

ύφεσης που προκλήθηκε από τα μέτρα λιτότητας της κρίσης, αποτέλεσε η υγειονομική κρίση που ακολούθησε λίγα χρόνια αργότερα, ενώ «παρέδωσε τη σκυτάλη» στην ενεργειακή κρίση που επικρατεί έως και σήμερα. Εύλογα και αναπόφευκτα, μία χώρα με ασθενείς υποδομές, αδύναμη οικονομία και αλληπάλληλες κοινωνικοπολιτικές μεταβολές όπως η Ελλάδα, επηρεάζεται μακράν περισσότερο από τις αντίστοιχες χώρες του Δυτικού Κόσμου με τις οποίες καλείται να συμπορευτεί.

1.2.Η Βιομηχανική Εξέλιξη στα Επτάνησα

Τα Επτάνησα, αποτελούσαν ανέκαθεν πόλο έλξης και διεκδίκησης των ξένων δυνάμεων, γεγονός που οδήγησε σε διαρκείς πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές. Τα Επτάνησα αποτέλεσαν μέρος της Ενετικής Δημοκρατίας μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα όταν κατακτήθηκαν από τη Γαλλία. Αργότερα, οι Βρετανοί πήραν τον έλεγχο των νησιών, τα οποία παρέμειναν υπό την κυριαρχία τους μέχρι την ενοποίηση της Ελλάδας το 1864. Κύριο χρονικό ορόσημο για την οικονομία και ως εκ τούτου τη βιομηχανία των νησιών αποτέλεσαν οι 19^{ος} και 20^{ος} αιώνες. Η άρχουσα τάξη των Επτανησίων περιλάμβανε αριστοκράτες γαιοκτήμονες και μεγαλέμπορους. Η εν λόγω τάξη, ευρύτερα γνωστή ως οι «αφέντες» ή «signori», υποστηριζόταν από τις αγγλικές δυνάμεις και ως αντάλλαγμα, διατηρούσαν τον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού και καταλάμβαναν θέσεις εξουσίας (Corfu History, 2022). Αργότερα, η τάξη αυτή υποστηρίχθηκε από τις γαλλικές δυνάμεις και τη δημοκρατική πολιτική που ακολουθούσαν και ενισχύθηκε περαιτέρω το εμπόριο. Παρά το γεγονός πως το σύμπλεγμα των Επτανήσων υπέστη σημαντικές και αλληπάλληλες αλλαγές σε βάθος χρόνου, διατήρησε ως βασικό πυλώνα της οικονομίας τις αγροτικές καλλιέργειες και αργότερα, τη μεταποίησή τους σε τελικά προϊόντα όπως ελαιόλαδο, κρασί, σαπούνι, τσιγάρα και άλλα.

Κατά τον 19ο αιώνα, τα Επτάνησα βρίσκονταν υπό βρετανική κυριαρχία, γεγονός που επέφερε αισθητές επιπτώσεις στην οικονομία τους. Οι Βρετανοί δημιούργησαν μια ναυτική βάση στο νησί της Κέρκυρας, η οποία τόνωσε το εμπόριο στην περιοχή. Ο αγροτικός τομέας των νησιών γνώρισε επίσης άνθηση κατά την περίοδο αυτή και αναπτύχθηκε ο δευτερογενής τομέας παραγωγής. Τα νησιά ήταν επίσης γνωστά για την παραγωγή μεταξιού, η οποία ήταν σημαντική βιομηχανία μέχρι τις αρχές του

20ου αιώνα. Βάσει στατιστικών στοιχείων που διασώθηκαν για την Κεφαλονιά, περί το 1810, ο αριθμός των τεχνιτών και των βιοτεχνών ανέρχονταν στους 2.373 και ειδικεύονταν κυρίως στην ξυλουργική, στη σιδηρουργία, στις κατασκευές και σε ποικίλα χειροτεχνικά επαγγέλματα. Στον αντίποδα, ο αριθμός των εμπόρων υπολογίζονταν περίπου στους 148 (Corfu History, 2022). Το 1830, μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδας, ενθαρρύνεται από την Κυβέρνηση η εκβιομηχάνιση και ιδρύονται εργοστάσια σε μεγάλα αστικά κέντρα. Στα Επτάνησα, ωστόσο, συνέχισε να κυριαρχεί ο πρωτογενής τομέας παραγωγής με έμφαση στα αγροτικά είδη και η οικονομία, εξαρτιόνταν κυρίως από τις εξαγωγές και βάλλονταν από τον ανταγωνισμό τόσο του εσωτερικού, όσο και του εξωτερικού.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, δεν άφησε ανεπηρέαστα τα Ιόνια Νησιά τα οποία υπέστησαν σημαντικές υλικές και οικονομικές ζημιές. Μετά τον πόλεμο, η κυβέρνηση επένδυσε σε έργα υποδομής για τη βελτίωση των μεταφορών και των επικοινωνιών, τα οποία βοήθησαν στην τόνωση της οικονομίας. Εν μέσω και μετά τη λήξη του πολέμου, πολλές βιομηχανίες των νησιών αναγκάστηκαν να κλείσουν οριστικά. Κατά τη δεκαετία του 1960, τα Επτάνησα γνώρισαν εκ νέου σημαντική οικονομική ανάπτυξη λόγω της επέκτασης των ναυτιλιακών και τουριστικών βιομηχανιών τους. Τα νησιά έγιναν -και παραμένουν-, δημοφιλής τουριστικός προορισμός και πολλά ξενοδοχεία και θέρετρα ανεγέρθηκαν για να εξυπηρετήσουν την τουριστική ζήτηση. Η ναυτιλιακή βιομηχανία επεκτάθηκε επίσης, με τα Ιόνια νησιά να γίνονται σημαντικός κόμβος για το θαλάσσιο εμπόριο στην ανατολική Μεσόγειο (Corfu History, 2022).

1.3.Η Βιομηχανική Εξέλιξη στην Κέρκυρα

Η Κέρκυρα, υπέστη σημαντικές αλλαγές στη βιομηχανική της ιστορία κατά τον 19ο και τον 20ο αιώνα. Κατά τον 19ο αιώνα, η οικονομία του νησιού βασιζόταν κυρίως στη γεωργία και στην παραγωγή ελαιολάδου, κρασιού και εσπεριδοειδών τα οποία εξάγονταν σε όλη την Ευρώπη. Ωστόσο, στα τέλη του 19ου αιώνα, η εκβιομηχάνιση άρχισε να επικρατεί και το νησί άρχισε να αναπτύσσει μια σειρά από βιομηχανίες, συμπεριλαμβανομένων της κλωστοϋφαντουργίας και των δερμάτινων ειδών. Η στρατηγική θέση του νησιού το έκανε επίσης κόμβο ναυπηγικής και πολλά ναυπηγεία δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, το νησί συνέχισε να αναπτύσσει τον βιομηχανικό του τομέα και εμφανίστηκαν νέες βιομηχανίες, όπως η ζυθοποιία, η παραγωγή τσιμέντου και η κατασκευή τσιγάρων. Ο πρώτος σταθμός ηλεκτροπαραγωγής κατασκευάστηκε το 1903 και το ηλεκτρικό δίκτυο του νησιού επεκτάθηκε τα επόμενα χρόνια. Επιπλέον, το νησί έγινε σημαντικός κόμβος εμπορίου, με πολυσύχναστο λιμάνι που διευκόλυνε την εξαγωγή τοπικών προϊόντων και την εισαγωγή πρώτων υλών. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Κέρκυρα υπέστη σοβαρές ζημιές και μεγάλο μέρος της βιομηχανικής της υποδομής καταστράφηκε. Μετά τον πόλεμο, η κυβέρνηση επένδυσε στην ανοικοδόμηση του βιομηχανικού τομέα του νησιού, με έμφαση στον τουρισμό και την ελαφριά μεταποίηση και η οικονομία του νησιού σταδιακά ανέκαμψε. Στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, το νησί συνέχισε να αναπτύσσει την τουριστική του βιομηχανία, με την κατασκευή νέων ξενοδοχείων και θέρετρων. Ο μεταποιητικός τομέας άρχισε επίσης να αναπτύσσεται, με την ίδρυση εργοστασίων παραγωγής υφασμάτων, κεραμικών και άλλων προϊόντων. Η ναυπηγική βιομηχανία του νησιού συνέχισε επίσης να ευδοκιμεί, με αρκετά ναυπηγεία να λειτουργούν ακόμη και σήμερα.

Η σταδιακή αποβιομηχάνιση της Κέρκυρας, ανέδειξε τον τουρισμό ως την κύρια «βιομηχανία» της, ενώ μετέτρεψε τις άλλοτε προσοδοφόρες βιομηχανίες της σε ερειπωμένα κτίρια (Χαρισσοπούλου, 2021, σσ. 22-24). Το νησί έγινε επίσης δημοφιλής προορισμός για κινηματογραφικές παραγωγές και αρκετές σημαντικές ταινίες γυρίστηκαν στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1950 και του 1960. Ορισμένες από τις βιομηχανικές μονάδες του νησιού, διαδραμάτισαν

σημαντικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική του εξέλιξη και ως εκ τούτου κρίνεται σκόπιμο να μελετηθούν περαιτέρω, προκειμένου να αποτιμηθεί η συνδρομή τους.

2. ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

2.1 Οι Αλυκές

Οι κερκυραϊκές αλυκές της Λευκίμμης αποτελούν σημείο αναφοράς στην ιστορία του νησιού. Δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο των Ανδηγαυών κατακτητών (1274-1386) μαζί με τις αλυκές της Γαρίτσας και του Ποταμού ενώ, από τους βυζαντινούς χρόνους, η εκμετάλλευση των αλυκών αποτελούσε μονοπώλιο (Καμονάχου, 2021, σ. 34). Η μεγαλύτερη και σημαντικότερη αλυκή ήταν αυτή της Λευκίμμης από την οποία και προέρχονται πολυάριθμα ιστορικά στοιχεία (Στούπης, 2018). Παρά το γεγονός ότι το 1630 οι εν λόγω Αλυκές σημείωναν παραγωγή που άγγιζε τους 21 τόνους αλατιού το χρόνο (Στούπης, 2018), από τα πρώτα χρόνια του 19ου αιώνα ξεκίνησαν να παρακμάζουν. Συγκεκριμένα το 1817, η εκμετάλλευση των αλυκών της Λευκίμμης περνάει στα χέρια του δημοσίου, οι αλυκές της Γαρίτσας παύουν τη λειτουργία τους ήδη από το 1805, ενώ οι αλυκές του Ποταμού υπολειτουργούν μέχρι που παύουν να χρησιμοποιούνται (Καμονάχου, 2021, σ. 34). Από το 1860, ξεκινάει η αναδιοργάνωση της αλυκής της Λευκίμμης από την αγγλική διοίκηση του νησιού. Ακολουθεί πλεόνασμα παραγωγής αφού πλέον έχει δημιουργηθεί μία παρακαταθήκη 20 τόνων αλατιού το οποίο δεν μπορεί να εξαχθεί των Ιονίων Νήσων στην Ήπειρο όπου υφίσταται και εκεί μονοπώλιο.

Μέχρι το 1900, οι πρόσοδοι των αλυκών αξιοποιούνταν διαδημοτικά με τη μορφή ενίσχυσης νεοσύστατων δήμων, συντήρησης ναών, μισθοδότησης του λατινικού κλήρου και συνολικής χρηματοδότησης δημοσίων έργων. Από το 1900, οι αλυκές υπάγονται στο Ελληνικό δημόσιο (Καμονάχου, 2021, σ. 35). Μετά την υπαγωγή των αλυκών Λευκίμμης στο δημόσιο, ήτοι στο Ελληνικό Μονοπώλιο³ και ως το 1944, οι αλυκές λειτουργούσαν με απανωτές εκμισθώσεις ενώ από το 1944 και μέχρι τη λήξη της λειτουργίας τους το 1988, λειτουργούσαν με αυτεπιστασία του δημοσίου (Καμονάχου, 2021, σ. 35). Η πτωτική απόδοση των αλυκών οδήγησε το 1949 τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας στην απόφαση μη καλλιέργειας τους για ένα χρόνο.

³ Έως τότε στο Ελληνικό Μονοπώλιο υπάγονταν το πετρέλαιο, τα σπύρτα και τα τραπουλόχαρτα (Τριήρη, 2021)

Από το 1950 και για 38 ακόμα χρόνια, οι αλυκές συνέχισαν τη λειτουργία τους μέχρι την οριστική τους παύση και την παράλληλη ίδρυση της εταιρείας του Ελληνικού Δημοσίου «Ελληνικές Αλυκές ΑΕ»⁴ (Agro News, 2018).

Το αλάτι αποτέλεσε βασικό πυλώνα στην οικονομία της Κέρκυρας και είχε αναχθεί ως ο «λευκός χρυσός» της. Τις κερκυραϊκές αλυκές εκμεταλλεύτηκαν όλοι οι κατακτητές της Κέρκυρας, όπως και το Ελληνικό Δημόσιο. Ωστόσο η συστηματική απαξίωση των αλυκών συνάρτηση με την ίδρυση της προαναφερθείσας εταιρείας, οδήγησαν στη μη συμπερίληψη των αλυκών Λευκίμμης στις παραχωρηθείσες στη νέα εταιρεία. Έτσι, μία από τις σημαντικότερες διαχρονικά, οικονομικές μονάδες της Κέρκυρας, επισφραγίζει τη μόνιμη λήξη εργασιών της και επί σειρά πολλών ετών 1.050 στρέμματα και πληθώρα εξοπλισμού παραμένουν ανεκμετάλλευτα (Καμονάχου, 2021, σ. 43). Ύστερα από Ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις και αναπαλαιώσεις των αλαταποθηκών, ιδρύθηκε και στεγάστηκε στην έκταση των πρώην αλυκών, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κέρκυρας το οποίο λειτουργεί έως και σήμερα. Οι αλυκές Λευκίμμης ανήκουν στο δίκτυο Natura 2000 και αποτελούν βασικό οικότοπο της Κέρκυρας (ΚΠΕ, 2021).

Εικόνα 1: Αλυκές της Λευκίμμης. Πηγή: Καμονάχου, 2021, σ. 35

⁴ Νόμος 1822/88 (Ελληνικές Αλυκές ΑΕ, 2017)

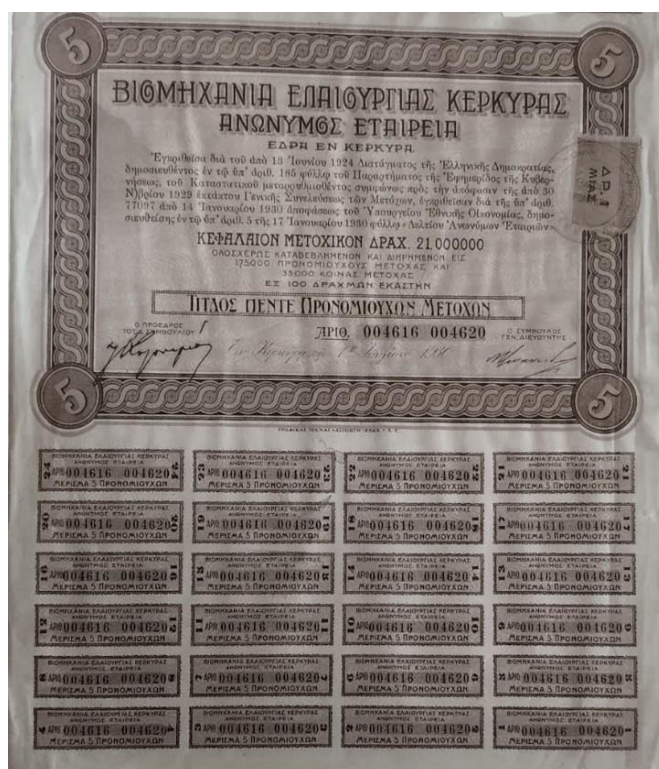
2.2 Η Ελαιουργία

Το 1924, ιδρύεται στην Κέρκυρα από τους Ζαβιτσιάνο, Λυκούρη και τρεις ακόμα μετόχους η Ανώνυμος Εταιρεία Βιομηχανικής Ελαιουργίας Κερκύρας (ΑΕΒΕΚ). Το εγχείρημα των μετόχων αποσκοπούσε αφενός στην εκμετάλλευση των πρώτων υλών ελαιοπαραγωγής που μέχρι πρότινος παρέμεναν αναξιοποίητα και εξάγονταν και αφετέρου στη μαζική κατανάλωση λαδιού ως μαγειρικό είδος (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 134). Εξαιτίας χαμηλού αρχικού κεφαλαίου, οι μέτοχοι αναζήτησαν δανειακά κεφάλαια υπό τη μορφή μετοχικού κεφαλαίου από την Εμπορική Τράπεζα. Παρά τις αρχικές αντιρρήσεις του διευθυντή Μολυβάδα, του κερκυραϊκού υποκαταστήματος της Εμπορικής Τράπεζας, η χρηματοδότηση της ΑΕΒΕΚ ολοκληρώθηκε ενώ ο τελευταίος εξασφάλισε τη συμμετοχή του στο Διοικητικό Συμβούλιο της εταιρείας.

Από τα πρώτα κιόλας έτη λειτουργίας της, η εταιρεία αντιμετώπισε σωρεία δυσκολιών όπως η έλλειψη κεφαλαίου κίνησης και η εξασφάλιση κατάλληλου ύδατος για την παραγωγή των ελαίων. Συν αυτά, εξωγενείς παράγοντες όπως η πτώση των τιμών των ραφιναρισμένων ελαίων και η διεθνής κρίση, επιβάρυναν περαιτέρω τη βιωσιμότητα της εταιρείας. Το 1929 η εταιρεία προχώρησε σε εκ νέου αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου ενώ στις αρχές του 1930, βρέθηκε στα πρόθυρα εκποίησης. Εντός του ίδιου έτους οι αρχικοί μέτοχοι καθώς και ο Μολυβάδας παραιτήθηκαν. Μέσα στην επόμενη πενταετία η Ελαιουργία ξεκίνησε να παρουσιάζει σταδιακά κέρδη και έφτασε να εξάγει το μεγαλύτερο μέρος του παραγόμενου λαδιού με βασικό αγοραστή την Ιταλία. Το 1935, με την απαγόρευση των εξαγωγών στο γειτονικό κράτος, η ΑΕΒΕΚ προσωρινά αδρανοποιήθηκε (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 141-144). Η Ελαιουργία ανέκτησε σύντομα την εμπορική της δύναμη μέχρι και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1942 η Banca Nazionale del Lavoro, μία τράπεζα ιταλικών συμφερόντων εξαγοράζει την Ελαιουργία. Μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η ΑΕΒΕΚ περιήλθε εκ νέου στην κυριότητά του Ελληνικού Δημοσίου. Η Ελαιουργία τότε αντιμετωπιζόταν ως εχθρική περιουσία και ως διαχειριστής της είχε αναλάβει πλέον η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος. Κατά τη διάρκεια εκχώρησης της κυριότητας της ΑΕΒΕΚ στο Ελληνικό Δημόσιο απολύθηκαν οι εργαζόμενοι της, γεγονός που οδήγησε το 1958 τον υπουργό Γεωργίας, Θεοτόκη, να παραχωρήσει έναντι συμβολικού τιμήματος την εταιρεία στην Αγροτική Τράπεζα. Τα ηνία της

οικονομικής διαχείρισης της εταιρείας ανέλαβε τότε ο Φραγκογιαννόπουλος, επικεφαλής υπάλληλος της ΑΤΕ.

Η εταιρεία άρχισε να παρουσιάζει σημαντική οικονομική άνθηση και το 1960 δημιουργείται με ειδικό νόμο η κοινοπραξία ΑΤΕ-ΕΓΣΚ η οποία αποτελείται από την Αγροτική Τράπεζα, το εργοστάσιο της ΑΕΒΕΚ στο Μαντούκι και από την Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Κέρκυρας. Η εταιρεία διατηρεί το όνομά της όμως πλέον τα αρχικά σημαίνουν «Αγροτική Ένωση Βιομηχανικών Εγκαταστάσεων Κέρκυρας» (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 147-149). Η παραγωγή της Ελαιουργίας εμπλουτίστηκε με διάφορα είδη σαπουνιών, λευκά και πράσινα. Η πτωτική πορεία της ΑΕΒΕΚ ξεκίνησε με την παρέλευση του Φραγκογιαννόπουλου το 1969. Ακολούθησε η διάλυση της κοινοπραξίας το 1980 και το οριστικό κλείσιμο της ΑΕΒΕΚ στο Μαντούκι το 1985. Λίγα χρόνια αργότερα το ακίνητο της ΑΕΒΕΚ αγοράστηκε από ιδιωτική εταιρεία όμως μέχρι και σήμερα παραμένει ανεκμετάλλευτο (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 151-152). Η επωνυμία της ΑΕΒΕΚ επανεμφανίστηκε στη Μεσσαριά ως απόπειρα επαναφοράς της Ελαιουργίας και αργότερα στη Βρυώνη ως γαλακτοβιομηχανία. Ωστόσο και τα δύο εγχειρήματα δεν μακροήμερευσαν.

Εικόνα 2: Τίτλος προνομιούχων μετοχών της ΒΕΚ Α.Ε., έκδοση του 1930. Αρχείο Σπ. Γιούργα. Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 155

2.3 Η Σαπωνοποιία

Τόσο στην Κέρκυρα, όσο και στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου, διατηρούνται μεγάλες εκτάσεις ελαιώνων. Μεταξύ των πολυάριθμων χρήσεων του ελαιόλαδου, ξεχωρίζει η χρήση του ως πρώτη ύλη για τη σαπωνοποιία. Παρά το γεγονός ότι κατά τον 19ο και 20ο αιώνα στην Κέρκυρα δραστηριοποιήθηκαν αρκετές σαπωνοποιίες, η μοναδική που κατάφερε να επιβιώσει στο πέρασμα των χρόνων και στις αλλεπάλληλες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές είναι η σαπωνοποιία Πατούνη. Η ιστορία της ξεκινάει λίγο πριν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα όταν οι Μπαζακης και Πατούνης ίδρυσαν το 1850 στη Ζάκυνθο το σαπωνοποιείο με την επωνυμία «Σπύρος Μπαζάκης & Σία».

Βάσει των διαθέσιμων ιστορικών πηγών, η συγκεκριμένη σαπωνοποιία ήταν η πρώτη στην Ελλάδα (Σαπωνοποιία Πατούνη, 2023). Αν και η κυρία αρμοδιότητα τους πριν ασχοληθούν με τη σαπωνοποιία αφορούσε στο εμπόριο κάπας για το στρατό, παράλληλα δρούσαν ως μεταπωλητές αγοράς του σαπουνιού από τη Μασσαλία στην Ελλάδα. Η μεγάλη απήχηση του παραγόμενου σαπουνιού της εταιρείας, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό οδήγησε στην οικονομική της άνθηση και στην επέκτασή της. Αξίζει να σημειωθεί πως για την περίοδο αναφοράς, βασικό προϊόν της σαπωνοποιίας, αποτελούσε το σαπούνι μπουγάδας, το οποίο έφτανε να καλύπτει έως και το 95% της ετήσιας, συνολικής παραγωγής (Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας , 2023). Μόλις ένα χρόνο αργότερα από την ίδρυση της σαπωνοποιίας στη Ζάκυνθο, ξεκινάει τη λειτουργία της, η αντίστοιχη βιοτεχνία στην Κέρκυρα η οποία παραμένει ενεργή μέχρι και σήμερα. Το 1891, η εταιρεία επεκτείνεται και ιδρύει και δεύτερο σαπωνοποιείο στην Κέρκυρα (Μουζακίτη, 2021). Το 1930, οι οικογένειες που ίδρυσαν την εταιρεία, διασπάστηκαν, με την οικογένεια Μπαζάκη να διατηρεί τη σαπωνοποιία της Ζακύνθου⁵ και την οικογένεια Πατούνη να διατηρεί αυτήν της Κέρκυρας (Σαπωνοποιία Πατούνη, 2023). Η προαναφερθείσα εταιρεία διατηρούσε ένα εκτεταμένο δίκτυο διανομής όπως προκύπτει από τα αρχεία που έχουν διασωθεί αλλά και από τα ξύλινα κιβώτια στα οποία συσκευαζόταν και διανέμονταν το σαπούνι (Λασηθιωτάκη, 2021, σσ. 174-175).

⁵ Λειτούργησε έως το 1970 (Σαπωνοποιία Πατούνη, 2023)

Εικόνα 3: Έγγραφο της αρχικής εταιρείας Μπαζάκης & Πατούνης. Αρχές 20ου αιώνας, Πηγή: Σαπωνοποιία Πατούνη, 2023

Μεταξύ των χρονικών ορόσημων που σημειώνει η εταιρεία, ξεχωρίζουν η βράβευση της στην 8η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης το 1933, η δημιουργία χημικού εργαστηρίου για τον ποιοτικό έλεγχο των ειδών της από τον Σπύρο Πατούνη⁶, η κήρυξη του κτηρίου της σαπωνοποιίας σε διατηρητέο μνημείο βιομηχανικής κληρονομιάς της Ελλάδας το 2008 και η συνακόλουθη ένταξη του στους καταλόγους της UNESCO και στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας το 2017 (Λασηθιωτάκη, 2021, σ. 175).

Η παραγωγή της σαπωνοποιίας, όπως ισχύει σήμερα, εξάγεται στο εξωτερικό, ενώ βασικό αγοραστή του προϊόντος αποτελεί η Ιαπωνία. Πέρα από τη βιοτεχνική της χρήση, η σαπωνοποιία, συνδράμει στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας άμεσα και έμμεσα⁷, αποτελεί σημείο τουριστικού ενδιαφέροντος και συμβάλλει στην εκπαιδευτική κατάρτιση δεκάδων μαθητών ετησίως, ως ένα «ζωντανό» μουσείο (Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, 2023). Αν και η τεχνολογική εξέλιξη με τη χρήση νέων μέσων πλούσιματος και νέων ειδών καθαρισμού ανέκαμψε την ανοδική πορεία της σαπωνοποιίας συνολικά, η νέα καταναλωτική τάση και αφύπνιση

⁶ Μέλος της 4^{ης} γενιάς με συναφές ακαδημαϊκό υπόβαθρο (Σαπωνοποιία Πατούνη, 2023)

⁷ Αγορά ελαιόλαδου από ντόπιους παραγωγούς, θέσεις εργασίας, τουριστική – ιστορική αξία κοκ (Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, 2023)

για αγορά φυτικών ειδών, χωρίς χημικά, προμηνύει μία νέα άνοδο των πωλήσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Εικόνα 4: Χρυσό μετάλλιο από την 8η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, 1933. Πηγή: Λασηθιωτάκη, 2021, σ. 177

2.4. Ηλεκτροφωτισμός

Πριν την επικράτηση του ηλεκτρισμού ως κύρια μορφή παραγωγής ενέργειας, οι ανάγκες φωτισμού καλύπτονταν με φανάρια λαδιού. Από το 1808, στην Κέρκυρα όπως και σε πολλά ακόμα μέρη λειτουργούσαν φανάρια λαδιού, το άναμμα των οποίων ήταν ευθύνη συγκεκριμένων ιδιωτών. Κατά το προαναφερθέν έτος, τα φανάρια που λειτουργούσαν στην πόλη ανέρχονταν σε 175, ενώ μόλις επτά χρόνια αργότερα έφτασαν στα 207. Με την πάροδο των χρόνων και λόγω αυξημένων αναγκών των κοινωνιών, τα φανάρια παρουσίαζαν ολοένα και μεγαλύτερη αύξηση αγγίζοντας τα 270 κατά το έτος 1841. Τη λειτουργία των φαναριών λαδιού έρχεται να αντικαταστήσει η αγγλική εταιρεία Malta and Mediterranean Gas Company (MMGCo) στην οποία παραχωρήθηκε ένα δημοτικό οικόπεδο στο Μαντούκι προκειμένου να κατασκευάσει εργοστάσιο γκαζιού και να αποθηκεύει τα κάρβουνα για την παραγωγή αερίοφωτος (Καμονάχου, 2021, σσ. 44-45). Σταδιακά και παρά τις εσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ των ανταγωνιστών παραγωγής ενέργειας η εταιρεία MMGCo διευρύνει το δίκτυο της και δραστηριοποιείται στον οικιακό φωτισμό, στη θέρμανση και στην ψύξη. Μετά τη λήξη της σύμβασης της εταιρείας και τις επανειλημμένες παρατάσεις στη λειτουργία της, το 1895 η Δημοτική Αρχή κατόπιν

λήψης προσφορών από πολλές ευρωπαϊκές εταιρείες, συμβασιοποιείται με τη γαλλική εταιρεία Ch.A Georgi. Το συμβόλαιο που υπογράφηκε θα ίσχυε για 65 χρόνια με χρονολογία έναρξης το 1897 και λήξης το 1937 (Καμονάχου, 2021, σσ. 45-47).

Οι συνέπειες του πρώτου Παγκοσμίου πολέμου έφτασαν τη γαλλική εταιρεία σε εξαθλίωση λόγω ανεπάρκειας πρώτων υλών με αποτέλεσμα να διακοπεί ο φωτισμός της πόλης. Ωστόσο το 1925 η Λιμενική Επιτροπή Κέρκυρας (ΛΕΚ) εξασφάλισε με ίδια μέσα τον ηλεκτροφωτισμό στο λιμάνι αλλά και στους κεντρικούς δρόμους της πόλης. Η ΛΕΚ διατηρούσε έτσι το προνόμιο του ηλεκτροφωτισμού όμως όχι για πολύ. Ο Δήμος της Κέρκυρας διεκδικούσε το προνόμιο της ΛΕΚ και το 1938 σύστησε τον οργανισμό Ηλεκτρικαί Εγκαταστάσεις Κέρκυρας (ΗΕΚ) ο οποίος μονοπώλησε τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης για 35 χρόνια. Για την εξυπηρέτηση της ΗΕΚ κατασκευάζεται στην Κόντραφοσα ένα εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με βασικούς μετόχους το Δήμο και το Λιμενικό Ταμείο. Ο ηλεκτροφωτισμός συνέχισε να επεκτείνεται σταδιακά στο νησί και το 1957 ανέλαβε πλέον η ΔΕΗ την εκμετάλλευση, την παραγωγή και τη διανομή ηλεκτρικής ενέργειας (Καμονάχου, 2021, σσ. 48-50).

Εικόνα 5: Το εργοστάσιο του Οργανισμού "Ηλεκτρικαί Εγκαταστάσεις Κέρκυρας" στην Κοντραφόσα, Πηγή: Καμονάχου, 2021, σ. 49

2.5. Τα Καμίνια

Στην Κέρκυρα, λειτουργούσαν πολλά καμίνια, από την αρχαιότητα. Οι ανασκαφές στο νησί και συγκεκριμένα στις περιοχές Φιγαρέτο και Ρεκίνι, έφεραν στην επιφάνεια ποικίλα ευρήματα, τα οποία έχουν ομοιότητες με αυτά που κατασκεύαζαν οι Κερκυραίοι κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα. Μερικά από τα σημαντικότερα καμίνια ήταν αυτά των Βάρθη, Γεωργοτά, Μουρίκη, Αποστολίδη, Ιωακειμίδη, Μουρμούρη, Ντάικου και Χειμαριού. Από τα προαναφερθέντα καμίνια, ξεχώρισαν αυτά των Αποστολίδη και Ιωακειμίδη, Ελλήνων της Μικράς Ασίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τη λειτουργία των καμινιών χρησιμοποιούνταν πρώτες ύλες που προέρχονταν από ντόπιους προμηθευτές, ενώ η κατανάλωση των πήλινων ειδών κυριαρχούσε έναντι των πορσελάνινων ή των γυάλινων τα οποία και μπορούσαν να υποστηρίξουν οικονομικά μόνο εύπορες οικογένειες. Ως εκ τούτου, η εν λόγω βιομηχανία αποτέλεσε βασικό πυλώνα στην οικονομία του νησιού και στο βιοτικό επίπεδο των κατοίκων του. Τα καμίνια της Κέρκυρας και η προσφορά τους στην οικονομία του νησιού, «έσβησαν» σταδιακά, αφού η αγορά κατακλύστηκε με νέες πρώτες ύλες, ανακόπτοντας έτσι την πορεία της αγγειοπλαστικής (Στούπης, 2018).

2.5.1. Το Καμίνι του Γεωργοτά (Τσούλη)

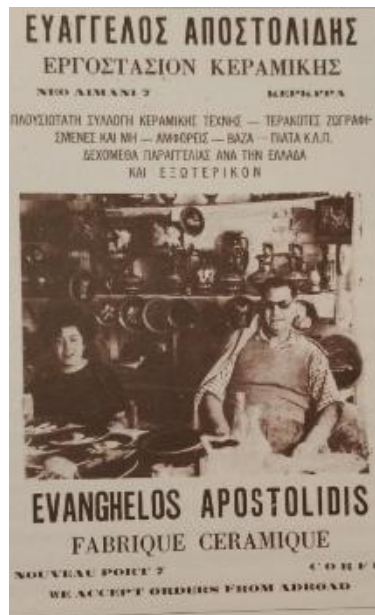
Ένα από τα μακροβιότερα καμίνια της Κέρκυρας, με ηλικία περίπου 170 έτη, είναι αυτό της οικογένειας Γεωργοτά. Το καμίνι έδρευε σε ιδιόκτητο οικόπεδο, στην περιοχή Μπάζιου. Η παραγωγή του επικεντρωνόταν σε τούβλα και κεραμίδια, τα οποία άγγιζαν έως και τις 30.000 κομμάτια σε κάθε ψήσιμο. Επρόκειτο για μία κυρίως οικογενειακή βιομηχανική μονάδα, η οποία απασχολούσε 25 άτομα προσωπικό, αρκετά εκ των οποίων μέλη της οικογένειας. Όταν πέθαναν οι ιδρυτές του καμινιού, τη διεύθυνση ανέλαβαν οι γιοι τους, χωρίς να διακόψουν την παραγωγή. Το 1980, επενδύουν στα πρώτα μηχανήματα, ενώ το 1983 η παραγωγή τούβλων εξυπηρετεί κυρίως διακοσμητικούς σκοπούς. Το καμίνι, σταματά τη λειτουργία του το 1998, λόγω αυξημένης ανοικοδόμησης της περιοχής και αναγωγή της σε οικιστική ζώνη, εντός της οποίας δεν δύναται να λειτουργεί τέτοιου είδους βιομηχανική μονάδα (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 55-56).

2.5.2. Το Καμίνι του Μουρίκη

Η οικογένεια Μουρίκη, διατηρούσε στην Κέρκυρα πέντε καμίνια στις περιοχές Μαντούκι, Κανάλια, Καπουτσίνοι και Μεγαλομάτα. Το καμίνι στη Μεγαλομάτα, ήταν το μεγαλύτερο εκ των πέντε, ενώ εντός της έκτασης του, διατηρούσε τη μόνιμη κατοικία της η οικογένεια Μουρίκη. Η παραγωγή του καμινιού αποτελούνταν από κεραμίδια και τούβλα. Η αναγκαιότητα συμμετοχής του ιδρυτή στους Βαλκανικούς Πολέμους το 1912-1913, οδήγησε στην εξαθλίωση των καμινιών της οικογένειας, με εναπομείναν καμίνι μόνο αυτό της Μεγαλομάτας. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής, το τελευταίο καμίνι Μουρίκη γκρεμίστηκε και τα τούβλα του χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του αεροδρομίου του νησιού (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 56-57).

2.5.3. Το Καμίνι του Αποστολίδη

Η οικογένεια Αποστολίδη εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα το 1922, όπου συνεχίζοντας την οικογενειακή παράδοση της αγγειοπλαστικής, κατασκευάζει δύο καμίνια στο λόφο του Σωτήρος. Η παραγωγή των καμινιών εστιάζει σε χρηστικά οικιακά αντικείμενα όπως πιάτα, μπουκάλια γλάστρες κοκ., ενώ στο εργατικό της δυναμικό περιλαμβάνονται σχεδόν όλα τα μέλη της οικογένειας Αποστολίδη. Η οικογένεια, μετά τον πόλεμο ξεκίνησε να διασπάται επαγγελματικά και οι γιοι του ιδρυτή, ξεκίνησαν να λειτουργούν τα δικά τους καμίνια, βάσει των δεξιοτήτων και των μέσων που διέθεταν. Η προσφυγική οικογένεια Αποστολίδη συνέδραμε τα μέγιστα στην παραγωγή χρηστικών κεραμικών ειδών, ενώ ένας εκ των τέκνων του ιδρυτή, ο Βαγγέλης Αποστολίδης, παρήγαγε είδη υψηλής καλλιτεχνικής αξίας, ορισμένα εκ των οποίων διασώζονται σε μουσεία και ιδιωτικές συλλογές (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 57-59).

Εικόνα 6: Διαφημιστικό από εμπορικό οδηγό (1960), Αποστολίδης. Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 57

2.5.4. Το Καμίνι του Ιωακειμίδη

Η οικογένεια Ιωακειμίδη είναι η δεύτερη προσφυγική οικογένεια που ασχολήθηκε με την κεραμοποιία στην Κέρκυρα. Το 1924, η οικογένεια μετοίκησε στην Κέρκυρα και δημιούργησαν ένα καινούριο καμίνι στο νησί. Λόγω προγενέστερης ενασχόλησης των μελών της, η οικογένεια διατηρούσε την απαραίτητη τεχνογνωσία ώστε να παράγει χρηστικά αντικείμενα υψηλής ποιότητας και να τροφοδοτεί την τοπική αγορά. Το καμίνι Ιωακειμίδη διατηρούσε την έδρα του κοντά στην θέση Κουλίνα και εργάζονταν σε αυτό τα μέλη της οικογένειας και τρεις εργάτες. Από το 1940, η επιχείρηση εξοπλίζεται με νέα μηχανήματα με αποτέλεσμα να αυξήσει την παραγωγή της και να ασχοληθεί με το εμπόριο εκτός των ορίων του νησιού. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος δεν άφησε ανεπηρέαστη τη λειτουργία της μονάδας, όμως δεν οδήγησε και στην εξαθλίωση της. Το καμίνι συνέχισε να λειτουργεί και μετά το πέρας του πολέμου, ενώ ξεκίνησε να αντιμετωπίζει τις πρώτες ουσιαστικές δυσκολίες στη λειτουργία του στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Κατά την περίοδο εκείνη, τα γυάλινα και τα πορσελάνινα σκεύη ξεκίνησαν να αποτελούν είδη ευρείας κατανάλωσης και όχι πολυτελείας. Έτσι, το 1964, η οικογένεια αποφάσισε να αλλάξει τα παραγόμενα είδη και μετακίνησε την έδρα της επιχείρησης στην περιοχή Αλεπού σε μεγαλύτερο οικόπεδο από αυτό που έως τότε διέθετε. Τα είδη οικιακής χρήσης

αντικαταστάθηκαν από τούβλα, κεραμίδια και τουβλέτες και το εργατικό δυναμικό δεκαπλασιάστηκε. Το καμίνι συνέχισε τη λειτουργία του έως και το 1990, όποτε και έκλεισε οριστικά.

Εικόνα 7: Διαφημιστικό από εμπορικό οδηγό (1960), Ιωακειμίδης. Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 61

2.5.5. Το Καμίνι του Βάρθη

Μία από τις πρώτες οικογένειες που ασχολήθηκαν με την παραγωγή κεραμικών ειδών οικιακής χρήσης ήταν αυτή των Βάρθη, που έφτασαν στην Κέρκυρα το 1780. Η πρώτη τους εγκατάσταση ολοκληρώθηκε στην περιοχή της Κουλίνας όπου και έφτιαξαν ένα καμίνι. Με την πάροδο των χρόνων και λόγω αυξημένης ανοικοδόμησης, η παραγωγή της οικογένειας στρέφεται σε τούβλα και κεραμίδια. Ο περιορισμένος χώρος του καμινιού, οδήγησε την οικογένεια να εγκατασταθεί εκ νέου στην περιοχή Τρία Γεφύρια. Το καμίνι του Βάρθη, συνέχισε να λειτουργεί μέχρι και το 1970, ενώ ήδη είχαν αναλάβει την παραγωγή τα πέντε παιδιά του. Καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του, διαδραμάτισε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, κατά τη διάρκεια του οποίου αφενός μειώθηκε η παραγωγή και αφετέρου, καταλήφθηκε το ένα εκ των δύο καμινιών Βάρθη από τους Ιταλούς ως πολυβολείο (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 54-55).

2.6. Το Εργοστάσιο Κάνναβης

Στην περιοχή της Γαρίτσας, λειτουργούσε το εργοστάσιο κάνναβης του Δεσύλλα, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1871, διατηρώντας εμπορικό χαρακτήρα. Είκοσι χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1891, ο ιδρυτής του Αλέξανδρος Δεσύλλας, ίδρυσε στην ίδια έδρα ένα εργοστάσιο σχοινιών, μιμούμενος τις αποτυχημένες προσπάθειες Ιταλών επιχειρηματιών του παρελθόντος. Κατά την εκκίνηση της λειτουργίας της, η μονάδα διέθετε μόνο μία χειροκίνητη ρόδα μέσω της οποίας παράγονταν σχοινιά κάνναβης και απασχολούσε 18 εργάτες (Αργυρού, 2021, σσ. 74-75). Ο Δεσύλλας, προκειμένου να ενισχύσει τη θέση και την παραγωγή του εργοστασίου, το επάνδρωσε με Ιταλούς, εξειδικευμένους εργάτες και το εξόπλισε με καινούρια μηχανήματα και εργαλεία. Με αυτόν τον τρόπο, αυξήθηκε η παραγωγή και το εργοστάσιο κατάφερε να τροφοδοτεί με σχοινιά και σπάγκους τόσο την εγχώρια αγορά, όσο και άλλες περιοχές όπως τον Πειραιά. Δεν άργησε πολύ, η μετατροπή του χειροκίνητου εργοστασίου σε μηχανοκίνητο. Το 1901, εγκαθίσταται στη μονάδα μία μηχανή για την παραγωγή των προϊόντων, μέσω της οποίας, αυξάνεται η παραγόμενη ποσότητα αλλά και η ποιότητα τους. Η ολοένα αυξανόμενη ζήτηση για νήματα οδήγησε το Δεσύλλα να εισάγει πλέον ήδη και από την Ιταλία και να τα μεταπουλάει. Το 1907 πρόσθεσε και νέα μηχανήματα στη μονάδα που είχαν τη δυνατότητα να επεξεργάζονται την ακατέργαστη κάνναβη. Παράλληλα εξόπλισε και το σχοινοπλοκείο. Δυο χρόνια αργότερα ο Δεσύλλας εισήγαγε και ένα δεύτερο συγκρότημα νηματουργείου κάνναβης, ενώ το 1911 επεκτάθηκε και στην παραγωγή κανναβάτσας και σάκων. Μόλις 22 χρόνια μετά την πρώτη παραγωγή του εργοστασίου και εν έτει 1913, προστίθεται ένα ακόμα κτίριο στις εγκαταστάσεις του Δεσύλλα στο οποίο πραγματοποιείται κατεργασία ιούτης και κανναβάτσας. Εύλογα, καθ' όλη τη διάρκεια και την επέκταση λειτουργίας του εργοστασίου κατασκευάζονται στις εγκαταστάσεις κτίρια που χρησιμοποιούνται ως αποθήκες και βοηθητικοί χώροι (Αργυρού, 2021, σ. 75). Παρά το γεγονός ότι η λειτουργία του εργοστασίου από την πρώτη στιγμή παρουσίαζε ανοδική πορεία και άνθηση δεν κατάφερε να παραμείνει ανεπηρέαστη από την κήρυξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου όταν και παρουσιάστηκαν οι πρώτες δυσκολίες στη λειτουργία του. Παραταύτα, το 1926 χτίζεται το μηχανοστάσιο της μονάδας στο οποίο εγκαθίσταται μία μηχανή diesel που κινεί όλα τα υπόλοιπα τμήματα του εργοστασίου. Το 1931, το εργοστάσιο

γίνεται Ανώνυμη Εταιρεία (Φασουράκης, 2018). Ο Αλέξανδρος Δεσύλλας κατά το θάνατό του το 1932, αφήνει στους γιους του ένα λειτουργικό και κερδοφόρο εργοστάσιο που πλέον είχε φτάσει να απασχολεί περίπου 550 εργάτες και διέθετε πλήρη εξοπλισμό. Η εύρυθμη λειτουργία του εργοστασίου κορυφώθηκε κατά το έτος 1942, όταν πλέον ο αριθμός των εργατών σχεδόν διπλασιάστηκε και η μονάδα έφτασε να απασχολεί περίπου 1.000 άτομα και ως εκ τούτου να παρουσιάζει πολύ μεγάλη παραγωγή. Πλέον στις μονάδες παραγωγής είχε προστεθεί και το ένα υφαντουργείο το οποίο παρήγαγε λινά και ημιμεταξωτά υφάσματα (Αργυρού, 2021, σ. 77).

Εικόνα 8: Καταχώρηση από τον κατάλογο της Πανελλήνιας Γεωργικής Έκθεσης Ζαπείου Αθηνών, 1937, Συλλογή Γαούτση, Πηγή Αργυρού, 2021, σ. 81

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής το εργοστάσιο αναγκάζεται να παύσει τη λειτουργία του χωρίς όμως να σταματήσει τη μισθοδοσία του προσωπικού του. Την ίδια στιγμή, προβαίνει σε πώληση των αποθεμάτων του σε τιμή κόστους προκειμένου να μην τα κατασχέσουν οι κατακτητές. Πέρα από την οικονομική ζημιά που υπέστη το εργοστάσιο, προκλήθηκαν περαιτέρω ζημιές και στις εγκαταστάσεις του λόγω των

βομβαρδισμών των Ιταλών, οι οποίες αποκαταστάθηκαν μετά τη λήξη του πολέμου οπότε και συνεχίστηκε η παραγωγή. Ο περιορισμός στις πρώτες ύλες μείωσε την εξαγωγική δυνατότητα της μονάδας και έπληξε την οικονομική της ευημερία ανεπανόρθωτα. Παράλληλα, αυξήθηκε ο ανταγωνισμός από έτερες βιομηχανικές μονάδες της Αττικής, όπου και μεταφέρθηκε η έδρα του εργοστασίου το 1946. Η βιομηχανία Δεσύλλα κατάφερε έως το 1951 να αποδίδει στην κερκυραϊκή οικονομία περίπου το ένα έβδομο του εισοδήματος από την παραγωγή ελαιόλαδου. Η βιομηχανία συνέχισε να λειτουργεί για σχεδόν 35 χρόνια ακόμα, διάστημα κατά το οποίο απεβίωσαν η γιοι του Δεσύλλα και ξεκίνησε η πτωτική της πορεία. Το 1984, η Δεσύλλας Α.Ε. χαρακτηρίστηκε πλέον ως μη βιώσιμη και οι μηχανές της έσβησαν οριστικά το 1985 (Αργυρού, 2021, σσ. 77-78). Το εργοστάσιο πλέον, έχει χαρακτηριστείς διατηρητέο μνημείο, αφού αποτελεί το μοναδικό συγκρότημα που διαθέτει ολοκληρωμένη βιομηχανική εγκατάσταση (Στούπης, 2018).

Εικόνα 9: Εργοστάσιο Δεσύλλα. Πηγή Στούπης, 2018

2.7. Το Τυπογραφείο

Μία ξεχωριστή μορφή παραγωγής για την Κέρκυρα αποτελεί η επιχείρηση γραφικών τεχνών του Γεράσιμου Ασπιώτη και του γιου του Νικολάου, η οποία ιδρύθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και συγκεκριμένα το 1873, όταν ξεκίνησε να λειτουργεί το παιχνιδοχαρτοποιείο «Η Ελπίς» (Δανιήλ, 2018). Έως τότε, στο νησί λειτουργούσαν και άλλα τυπογραφεία όπως η Ιονία, ο Κάδμος, η Αθήνα και η Κέρκυρα, γεγονός που δεν απέτρεψε την καλλιτεχνική οικογένεια Ασπιώτη να δραστηριοποιηθεί στην τυπογραφία. Ο Γεράσιμος, φτιάχνει τα πρώτα ελληνικά παιγνιόχαρτα ενετικού τύπου με τη χρήση μιας πρώιμης πιεστικής μηχανής ως κάθετο τυπογραφικό πιεστήριο. (Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σσ. 89-90). Μέχρι και το 1884 η εικόνα των πωλήσεων του τυπογραφείου δεν ήταν ικανοποιητική λόγω του υψηλού κόστους παραγωγής αλλά και της λαθραίας εισαγωγής παιγνιόχαρτων. Ωστόσο η κυβέρνηση Τρικούπη αποφασίζει το κρατικό μονοπώλιο στην παραγωγή του είδους και ο Γεράσιμος υπογράφει σύμβαση με το δημόσιο αναλαμβάνοντας την παραγωγή 125.000 δεσμίδων παιγνιόχαρτων (Κορωνάκης - Ασπιώτης, 2017).

Το 1886, γίνεται εκμίσθωση νέου κτιρίου επί της οδού Αρσενίου προκειμένου να επεκταθεί το εργοστάσιο το οποίο είχε φτάσει να απασχολεί έως τότε, 100 γυναίκες. Λίγο καιρό αργότερα ενοικιάζεται και άλλος χώρος όπου σε παλαιότερα χρόνια στεγαζόταν το αγγλικό σχολείο Μπάκερ προκειμένου να εγκατασταθεί εκ νέου το εργοστάσιο σε μία έκταση που φτάνει τα 7.500 τετραγωνικά μέτρα (Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σσ. 91-93). Το 1887, ο Ασπιώτης διευρύνει τις εργασίες του με τη σύναψη σύμβασης για την παραγωγή σιγαρόχαρτων και σιγαροσωλήνων, γεγονός που οδηγεί σε περαιτέρω αύξηση των πωλήσεων και αύξηση των κερδών (Κορωνάκης - Ασπιώτης, 2017). Το έτος 1901 λαμβάνουν χώρα παράλληλα, οι θάνατοι του Γεράσιμου Ασπιώτη και του γιου του Σπύρου. Έτσι, ο μεγαλύτερος γιος του Γεράσιμου, Κωνσταντίνος, αναλαμβάνει τα ηνία του εργοστασίου.

Ο Κωνσταντίνος καινοτομεί στα είδη που παράγει το εργοστάσιο και εξαιτίας των διασυνδέσεων που διατηρεί με το εξωτερικό παρέχει διαρκή εκπαίδευση νέων και πρωτοποριακών μεθόδων παραγωγής στο προσωπικό του. Μεταξύ των καινοτομιών του Κωνσταντίνου περιγράφονται οι χρωματοτυπογραφία σε ταχυδρομικά δελτάρια και η αποτύπωση θεμάτων μεγάλης ιστορικής αξίας στο λαχείο του Εθνικού στόλου

(Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σ. 95). Πέρα από την παραγωγή παιγνιόχαρτων, σιγαρόχαρτων και σογαροσωλήνων, το εργοστάσιο ξεκινά να δραστηριοποιείται πλέον και στην παραγωγή γραμματοσήμων. Παρά το γεγονός ότι η βιομηχανία παρουσιάζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, η πορεία της ανακόπτεται εξαιτίας του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν αναπόφευκτα αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες. Το 1924, η ομόρρυθμη εταιρεία «Γραφικές Τέχνες Αφοί Γ. Ασπιώτη», παύει να ισχύει και συγχωνεύεται σε νέα με την επωνυμία «Ανώνυμος Ελληνική Εταιρεία Γραφικών Τεχνών Αφοί Γ. Ασπιώτη» (Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σ. 96). Λίγα χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1928, η Ανώνυμος Ελληνική Εταιρεία Γραφικών Τεχνών Αφοί Γ. Ασπιώτη συγχωνεύεται με την ανταγωνίστρια «Εταιρεία Λιθογραφίας και Κυτιοποιίας Αθηνών (Ε.Λ.Κ.Α.)». Η νεοσύστατη εταιρεία ονομάζεται Ασπιώτη – ΕΛΚΑ και διατηρεί την έδρα της στη λεωφόρο Βουλιαγμένης, στην Αθήνα (Κορωνάκης - Ασπιώτης, 2017). Το 1963, ο Κωνσταντίνος Ασπιώτης πεθαίνει, έχοντας ως τότε συνδράμει τα μέγιστα στην εταιρεία.

Εικόνα 10: Διαφήμιση της εταιρείας "Ασπιώτη-ΕΛΚΑ" στον κατάλογο της Πανελλήνιας Γεωργικής Έκθεσης Ζαπτείου Αθηνών, 1937, Συλλογή Γαούτση, Πηγή: Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σ. 98

Λίγα χρόνια αργότερα, κατεδαφίζεται το εργοστάσιο της Κέρκυρας. Από την ίδρυση της νέας εταιρείας και μέχρι τη δεκαετία του '80, η τελευταία διαγράφει δυναμική πορεία και αναδεικνύεται ως η μεγαλύτερη των Βαλκανίων. Τα έντονα οικονομικά προβλήματα της εταιρείας που ξεκίνησαν κατά τη δεκαετία του '80, οδήγησαν στην πώλησή της στον εκδότη Ζαν-Ζακ Λεσιέρ το 1992. Ο τελευταίος αποτυγχάνει να διασώσει την εταιρεία και την οδηγεί στην οριστική πτώχευση και κατάσχεσή της

από την Εθνική Τράπεζα το 1997 (Βουσολίνου-Ανυφαντή, 2021, σ. 100). Το 1998, η οικογένεια Δεστούνη αγοράζει την εταιρεία και τη μεταφέρει σε νέες εγκαταστάσεις στην περιοχή Μαρκόπουλο Αττικής με την επωνυμία «Ασπιώτη Εκτυπωτική Α.Ε.⁸». Η λειτουργία της, συνεχίζεται έως σήμερα, ενώ στην έκταση της Ασπιώτη – ΕΛΚΑ, εδράζει πλέον γνωστό εμπορικό κέντρο της Αθήνας (Δανιήλ, 2018).

2.8. Η Καπνοβιομηχανία

Βάσει των διαθέσιμων ιστορικών πηγών, η καλλιέργεια καπνού στην Κέρκυρα ξεκίνησε κατά τη δεκαετία του 1830 και αποτέλεσε σημαντική πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους του νησιού κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα και κυρίως στα τέλη του. Ο καπνός καλλιεργούνταν σε μικρές εκτάσεις γης και κυρίως σε περιοχές με ιδιαίτερα εύφορο έδαφος. Σταδιακά, η Κέρκυρα, ανέπτυξε μια από τις μεγαλύτερες και σημαντικότερες βιομηχανίες καπνού στη Μεσόγειο. Τα καπνεργοστάσια της Κέρκυρας κατασκευάστηκαν με σκοπό την επεξεργασία και την αποθήκευση του καπνού που παράγονταν στην περιοχή, απασχολούσαν μεγάλο αριθμό εργαζομένων και αποτέλεσαν ένα από τους βασικούς πυλώνες οικονομικής ανάπτυξης του νησιού.

2.8.1. Η Καπνοβιομηχανία Μηνιάτης

Η ίδρυση της καπνοβιομηχανίας Μηνιάτη, χρονολογείται στο 1895 και διατηρούσε την έδρα της στην περιοχή της Σπηλιάς. Ιδιοκτήτης της βιομηχανίας ήταν ο Διονύσης Μηνιάτης, ενώ μετέπειτα, η ιδιοκτησία μοιράστηκε και στους δύο του γιους, Χαράλαμπο και Αλέξανδρο. Η αρχική παραγωγή της βιομηχανίας, εστίαζε στα χειροποίητα τσιγάρα αποκλειστικά με τη δική της φίρμα. Περί το 1927, η βιομηχανία μεταφέρεται στο καπνεργοστάσιο της Γορίτσας, όπου και συστεγάζεται με τρεις ακόμα τοπικές καπνοβιομηχανίες των Νικηφόρου, Μποζίκη και Προβατά (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 106-107). Στις νέες εγκαταστάσεις του

⁸ Η ιστοσελίδα της εταιρείας Ασπιώτη Εκτυπωτική Α.Ε.: <http://www.aspioti.com.gr/#%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1>

εργοστασίου, απασχολούνταν τέσσερα άτομα, αριθμός που άλλαζε εποχιακά, βάσει των αναγκών παραγωγής. Παράλληλα, χρησιμοποιούνταν πλέον μηχανές για την παραγωγή των τσιγάρων. Πέρα από την παραγωγή του εργοστασίου, η εταιρεία διατηρούσε και δίκτυο χονδρικής και λιανικής πώλησης. Το εργοστάσιο προμηθεύονταν την πρώτη ύλη από ντόπιους καλλιεργητές (Μποζίκη και Προβατά), αλλά και από άλλα σημεία της κεντρικής Ελλάδας. Ως αντάλλαγμα στους ντόπιους καπνοκαλλιεργητές, η εταιρεία παρήγαγε τσιγάρα που έφεραν τη δική τους φίρμα (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 107). Η καπνοβιομηχανία Μηνιάτη αποτελούσα μία εκ των καλύτερων καπνοβιομηχανιών του νησιού, αναφορικά με τον εξοπλισμό που διέθετε. Κατά την περίοδο της Κατοχής, η βιομηχανία επιτάχθηκε και αναγκάστηκε να παράγει τσιγάρα μόνο για τον ιταλικό και αργότερα για το γερμανικό στρατό. Εκείνη τη χρονική στιγμή, η παραγωγή της έφτασε στο απόγειο με συνακόλουθη αύξηση του απασχολούμενου προσωπικού. Την εκτύπωση των πακέτων Μηνιάτη, είχε αναλάβει η εταιρεία Ασπιώτη - ΕΛΚΑ . Η εν λόγω καπνοβιομηχανία, προμήθευε τον ελληνικό στρατό μέχρι το 1952, όταν και καταργήθηκε αυτή η παροχή. Το 1955, με το νομοθετικό διάταγμα 2946/1954, η εταιρεία κλείνει οριστικά. Η καπνοβιομηχανία Μηνιάτη ήταν η μακροβιότερη της Κέρκυρας.

Εικόνα 11: Διαφημιστικές επιγραφές Δ. Μηνιάτη, Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 108

2.8.2. Η Καπνοβιομηχανία Γ. Νικηφόρος και Σια

Η πολυμελής οικογένεια Νικηφόρου εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα στα τέλη του 19ου αιώνα. Η οικογένεια απαρτιζόταν από τους γονείς και δώδεκα παιδιά εκ των οποίων τα 4 ξεκίνησαν να ασχολούνται με το εργοστάσιο καπνού περί του 1927. Η καπνοβιομηχανία παρήγαγε τα τσιγάρα «Αχιλλεύς» και «Νίκη». Από την ημερομηνία εκκίνησης της λειτουργίας του εργοστασίου μέχρι και το 1941 εκείνο απασχολούσε 11 εργαζόμενους συμπεριλαμβανομένων των ιδιοκτητών. Το 1941, η επίταξη του εργοστασίου από τις κατοχικές δυνάμεις ανάγκασε τους ιδιοκτήτες να αυξήσουν περαιτέρω την παραγωγή τους προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα τροφοδοσίας του στρατού των κατακτητών. Παρουσιάζεται έτσι μία αύξηση στους εργαζόμενους και στην παραγόμενη ποσότητα προκειμένου να ικανοποιηθεί η αυξημένη ζήτηση. Από το 1944 και μέχρι το 1955 όταν και έκλεισε το καπνεργοστάσιο η παραγωγή και ο αριθμός των εργαζομένων μειώθηκαν εκ νέου (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 11-12). Καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας της η καπνοβιομηχανία Νικηφόρος και Σία χρησιμοποιούσε αμιγώς κερκυραϊκές πρώτες ύλες και διατηρούσε όλα τα απαραίτητα μηχανήματα επεξεργασίας καπνού και κατασκευής τσιγάρων. Το στάδιο συσκευασίας ολοκληρώνονταν με το χέρι κυρίως από γυναίκες εργαζόμενες. Όπως και στις περιπτώσεις πολλών άλλων βιομηχανιών καπνού στην Ελλάδα η κατασκευή και η εκτύπωση των τσιγαρόχαρτων και των πακέτων της βιομηχανίας ολοκληρώνονταν στο εργοστάσιο Ασπιώτης. Πέρα από το εργοστάσιο, η επιχείρηση διατηρούσε και μία μεγάλη αποθήκη όπου φυλάσσονταν ο καπνός στο χώρο όπου σήμερα στεγάζεται ο Πολιτιστικός και Αθλητικός Όμιλος Λαοδάμας. Όπως προκύπτει από μαρτυρίες, οι καπνοβιομηχανίες της Κέρκυρας ούσες υπό κατοχή και προκειμένου να ενισχύσουν τους ντόπιους, μετά τη λήξη της βάρδιας τους διακινούσαν παράνομα τσιγάρα τα οποία μοίραζαν στους κατοίκους της Γαρίτσας. Με αυτό τον τρόπο, οι ντόπιοι ήταν σε θέση να ανταλλάσσουν τα τσιγάρα προκειμένου να προμηθευτούν είδη πρώτης ανάγκης όπως γάλα, λάδι, ρύζι και άλλα. Η καπνοβιομηχανία ξεκίνησε να παρουσιάζει φθίνουσα πορεία από το 1952 και το 1955 έκλεισε οριστικά τόσο λόγω του νομοθετικού διατάγματος 2946/1954 όσο και λόγω του αυξημένου ξένου ανταγωνισμού (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 113).

Εικόνα 12: Διαφήμιση καπνοβιομηχανίας Γ. Νικηφόρος και Σια, Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 112

2.8.3. Η Καπνοβιομηχανία Αδελφοί Προβατά

Τα τρία αδέρφια Προβατά με καταγωγή από στη βόρεια Κέρκυρα είχαν ως βασική τους ενασχόληση την παραγωγή καπνών. Το 1927, αποφάσισα να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους και ίδρυσαν την καπνοβιομηχανία «Αδελφοί Προβατά». Η καπνοβιομηχανία στεγάζονταν στο καπνεργοστάσιο μαζί με τις υπόλοιπες κερκυραϊκές καπνοβιομηχανίες. Η οικογένεια Προβατά είχε διαγράψει πολυετή ενασχόληση στην καλλιέργεια καπνού και αποτελούσε βασικό προμηθευτή για τις υπόλοιπες καπνοβιομηχανίες όπως αυτές του Μηνιάτη και του Νικηφόρου. Όταν αποφάσισαν να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους στην παραγωγή τσιγάρων τότε συνέχισαν να προμηθεύουν τις υπόλοιπες καπνοβιομηχανίες με αντάλλαγμα την παραγωγή των δικό τους τσιγάρων (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σσ. 113-114). Ανάλογα με τις χρονικές συγκυρίες η οικογένεια προμηθεύονταν καπνό από τη βόρεια Ελλάδα ή αρκούνταν στη δική της παραγωγή. Υπολογίζεται πως η καπνοβιομηχανία απασχολούσε περίπου 20 άτομα. Όπως και στις υπόλοιπες

καπνοβιομηχανίες την κατασκευή και την εκτύπωση των τσιγαρόχαρτων και των πακέτων την αναλάμβανε η εταιρεία Γ. Ασπιώτης. Αντίστοιχα με τις περιπτώσεις των άλλων καπνοβιομηχανιών η ιταλογερμανική κατοχή δεν άφησε ανεπηρέαστη την εύρυθμη λειτουργία της βιομηχανίας, η οποία έκλεισε οριστικά τις μηχανές της το 1949 (Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 115).

Εικόνα 13: Πακέτο τσιγάρων Καπνοβιομηχανίας Αφοί Προβατά, Πηγή: Κυπριώτης & Μωραΐτης, 2021, σ. 115

2.9. Η Οινοποιία

Ένα από τα σημαντικότερα οινοποιεία της Ελλάδας είναι το οινοποιείο Θεοτόκη, η ιστορία του οποίου ξεκινάει από την Κέρκυρα. Πρόκειται για ένα οινοποιείο το οποίο εδρεύει στο λιβάδι Ρόπα και λειτουργεί αδιάκοπα σχεδόν τρεις αιώνες. Πέρα από την παραγωγή κρασιού φημίζεται ιδιαίτερα και για τους Ελαιώνες του. Η οικογένεια Θεοτόκη παραμένει συνδεδεμένη τόσο με την καλλιέργεια όσο και με την πολιτική. Συγκεκριμένα, ο Ιωάννης Θεοτόκης, πατέρας του σημερινού ιδιοκτήτη, διατέλεσε τρεις φορές Υπουργός Γεωργίας και το 1950, Πρωθυπουργός της Ελλάδας (Πίττας, 2017). Η ιστορία του κτήματος ξεκινάει από το 18ο αιώνα με τη μεταβίβαση της κτηματικής περιουσίας της οικογένειας Λουκάνη στην οικογένειά Μάρμορα και αργότερα στην οικογένεια Θεοτόκη. Έκτοτε η καλλιέργεια των κτημάτων και η διαχείριση του οινοποιείου μεταβιβάστηκε από γενιά σε γενιά εντός της οικογένειας τα μέλη της οποίας πέρα από τον ιδιαίτερο ζήλο που επέλεξαν διέθεταν και το κατάλληλο ακαδημαϊκό υπόβαθρο για να ενισχύσουν περαιτέρω τον τομέα της

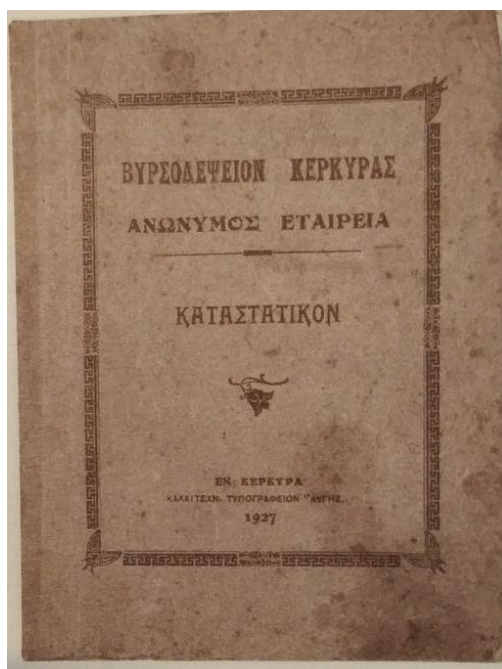
δραστηριότητας τους. Το οινοποιείο παρουσίαζε συνεχή βελτίωση και εξοπλιζόταν με σύγχρονα μηχανήματα. Οι τελευταίοι ιδιοκτήτες της οικογένειας Θεοτόκη ανέλαβαν τη λειτουργία της κατά τη δεκαετία του 1960 και διεύρυναν τις πωλήσεις της τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας. Εκείνο το διάστημα στην Ελλάδα η εμπορικότητα της οινοποίησης δεν έχαιρε υψηλής δημοτικότητας ωστόσο η προσωπική προσπάθεια των Γεώργιου Θεοτόκη και της συζύγου του Claudia, κατέστησε το οινοποιείο ανταγωνιστικό (Πιλίλη, 2021, σσ. 185-187). Πέρα από την ενίσχυση του εξοπλισμού, η αναβάθμιση του οινοποιείου επιτεύχθηκε με την εισαγωγή νέων ποικιλιών σταφυλιών αλλά και με νέους τρόπους καλλιέργειας. Οι ποικιλίες σταφυλιών που καλλιεργούνταν στο κτήμα ήταν οι «κακοτρύγης» και «σκοπελίτικος». Μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα η συγκομιδή και η οινοποίηση ακολουθούσαν παραδοσιακές πρακτικές, ενώ από τις αρχές του 20ου αιώνα και έπειτα, η ανανέωση του εξοπλισμού του οινοποιείου εκσυγχρόνισε και όλη τη διαδικασία παραγωγής και εμφιάλωσης. Σήμερα, το κτήμα Θεοτόκη δραστηριοποιείται στην αρχική του τοποθεσία και εκτείνεται σε 1.200 στρέμματα. Από το 1969 το οινοποιείο λειτουργεί πλήρως αυτοματοποιημένα και έχει υιοθετήσει όλες τις σύγχρονες μεθόδους οινοποίησης. Το τελικό προϊόν είναι απαλλαγμένο από χημικά πρόσθετα και διατηρεί υψηλά βιολογικά και βιοδυναμικά πρότυπα. Οι οίνοι Θεοτόκη έχουν βραβευθεί σε διεθνείς διαγωνισμούς στις ΗΠΑ και στη Γερμανία (Πιλίλη, 2021, σσ. 188-189).

Εικόνα 14: Φιάλες κρασιού Θεοτόκη, Πηγή: Πιλίλη, 2021, σ. 189

2.10. Η Βυρσοδεψεία

Το 1926, ιδρύεται στην Κέρκυρα η εταιρεία με την επωνυμία «Βυρσοδεψείον Κερκύρας Ανώνυμος Εταιρεία». Η εταιρεία διατηρούσε ήδη διετή εμπειρία στην κατεργασία και εμπορία δερμάτων από το 1924. Οι μέτοχοι της εταιρείας πρόσφεραν ένα διόλου ευκαταφρόνητο αρχικό κεφάλαιο για τη σύσταση της, με αποτέλεσμα να μετατρέψουν την εν λόγω μονάδα στο μεγαλύτερο βυρσοδεψείο της εποχής στην Ελλάδα. Ο επικεφαλής της εταιρείας έχοντας καταγωγή από την Ιταλία, εισήγαγε από εκεί πρώτες ύλες και εξήγαγε τα παραγόμενα είδη τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Αμερική. Εντός της πόλης της Κερκύρας και συγκεκριμένα στην οδό Νικηφόρου Θεοτόκη 66, διατηρούνταν κατάστημα με τα είδη του βυρσοδεψείου το οποίο συνέχισε τη λειτουργία του έως και το 1940 όταν εξαιτίας του ελληνοϊταλικού πολέμου τα προϊόντα του, είχαν αναχθεί σε είδη πρώτης ανάγκης. Κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής οι πωλήσεις του βυρσοδεψείου παρουσίασαν εκτεταμένη ύφεση με αποτέλεσμα η εταιρεία να διακόψει τη λειτουργία της τον Απρίλιο του 1975 (Τσίπης, 2021, σσ. 180-181).

Εικόνα 15: Καταστατικό της Βυρσοδεψείον Κερκύρας ΑΕ, Πηγή: Τσίπης, 2021, σ. 181

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι αλλεπάλληλες δυσκολίες που έχει αντιμετωπίσει ο ελλαδικός χώρος από τα σπάργανα του μέχρι και σήμερα είναι αντικειμενικά αποδεκτές και πρόδηλες στην πολιτική, στην κοινωνική και στην οικονομική ζωή του. Η Ελλάδα ανέκαθεν λόγω της γεωπολιτικής της θέσης προσέλκυε κατακτητές από όλο τον κόσμο με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε μία διαρκή κατάσταση άμυνας και επιβίωσης ως κράτος. Η συνθήκη αυτή από μόνη της αποτελεί επαρκή και ικανό λόγο για τη βιομηχανική υπανάπτυξη της χώρας. Οι πολυπαραγοντικές αστάθειες λειτουργούν αποτρεπτικά αν όχι απαγορευτικά για τη μακροήμερευση και βιωσιμότητα των επίδοξων νεοσύστατων εταιρειών ανά τους αιώνες. Η συνεχής επιδίωξη των κοινωνιών να προσποριστούν αξιοπρεπώς και να εδραιώσουν το αναφαίρετο δικαίωμά τους για εργασία, οδήγησε πληθώρα εξ αυτών να μεταναστεύσουν σε μεγάλα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα να αποδυναμωθεί η ελληνική επαρχία και οι νησιωτικές περιοχές και ως εκ τούτου ο πρωτογενής τομέας παραγωγής της χώρας.

Στην περίπτωση των Επτανήσων παρατηρείται το ίδιο μοτίβο ιστορικής ανασκόπησης με την Ελλάδα σε παράλληλη ωστόσο τροχιά. Από τους Ενετούς μέχρι τους Άγγλους στα Επτάνησα, κυριάρχησαν ποικίλοι κατακτητές με σκοπό να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα αλλά και τα συμφέροντα τι σημαίας που υπηρετούσαν. Η κοινωνία των Επτανήσων και ιδίως της Κέρκυρας κλήθηκε πολλάκις να αντισταθεί στις ξένες επιταγές και να προασπιστεί τα εδάφη και την κληρονομιά της. Εύλογα προκύπτει, πως οι διαρκείς αναταραχές στην πολιτική και κοινωνική ζωή του νησιού δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη την οικονομία και τη βιομηχανική της εξέλιξη. Η τοπική βιομηχανία εν πολλοίς συμβαδίζει διαχρονικά με την ελληνική, ενώ παράλληλα αναδεικνύει μονάδες που άφησαν απαράμιλλο το στίγμα τους στην ελληνική και στην κερκυραϊκή ιστορία. Ανεξάρτητα από το αντικείμενο ενασχόλησης της εκάστοτε βιομηχανικής μονάδας, η κερκυραϊκή βιομηχανία παρουσιάζει ένα κοινό στοιχείο. Η συντριπτική πλειοψηφία των βιομηχάνων της Κέρκυρας ενεργούσε με τρόπους που ενίσχυαν την τοπική κοινωνία και την οικονομία συνολικά. Ανεξάρτητα από την καταγωγή ή τον τόπο σπουδών των βιομηχάνων της Κέρκυρας, στις περιπτώσεις μεταποίησης πρώτων υλών προτιμούνταν ντόπιοι προμηθευτές. Με αυτό τον τρόπο, ενισχύονταν η τοπική

οικονομία σε όλα τα στάδια παραγωγής. Επιπλέον, προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιβίωση των βιομηχανικών μονάδων ο ανταγωνισμός έδινε τη θέση του στη σύμπραξη των βιομηχανικών μονάδων με βασικά παραδείγματα αυτά της ελαιουργίας και των καπνεργοστασίων.

Η μελέτη της εξέλιξης των βιομηχανικών μορφών της Κέρκυρας καταδεικνύει τον πλούτο του νησιού τόσο λόγω της ενίσχυσης της τοπικής και εθνικής οικονομίας, όσο και λόγω των αξιών και ιδεωδών που χαρακτήριζαν και συνεχίζουν να χαρακτηρίζουν τους κατοίκους του. Η μάλλον αποσπασματική μελέτη της εγχώριας βιομηχανίας χρήζει περαιτέρω έρευνας και δημοσιοποίησης στο ευρύ κοινό προκειμένου να αναδειχθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η πλούσια κληρονομιά και συνεισφορά του νησιού στην Ελλάδα και στο Νησιωτικό Σύμπλεγμα, ιδιαίτερα σε δυσμενείς περιόδους.

Η Κέρκυρα σήμερα, εξακολουθεί να διαθέτει δυνατή βιομηχανία αναφορικά με την παροχή υπηρεσιών στον τουριστικό κλάδο. Κάθε χρόνο, προσελκύει πληθώρα τουριστών από την Ελλάδα και από όλο τον κόσμο. Αναντίρρητα, η υποχρηματοδότηση της πρωτογενούς βιομηχανίας και παραγωγής συνολικά στη χώρα, αλλά και τα δυσβάσταχτα φορολογικά μέτρα δεν ευνοούν στην ανάπτυξη του πρωτογενούς και μεταποιητικού τομέα παραγωγής. Ωστόσο, η Κέρκυρα αποδεικνύει διαχρονικά, πως ακόμα και στις δυσμενέστερες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες ανταποκρίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και αποκτά πρωτεία σε πανελλαδικό επίπεδο σε τομείς που σχετίζονται με τη βιομηχανική και οικονομική της ανάπτυξη.

*Η ανθρώπινη ευημερία δεν είναι τόσο το αποτέλεσμα μεγάλων δόσεων καλής τύχης,
που σπάνια συμβαίνουν, όσο το αποτέλεσμα μικρών βημάτων βελτίωσης που γίνονται
κάθε μέρα*

Βενιαμίν Φραγκλίνος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Αργυρού, Σ. (2021). Το εργοστάσιο κάνναβης και ιούτης του Δεσύλλα. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Βουσολίνου - Ανυφαντή, Έ. (2021). Εκβιομηχάνιση και αποβιομηχάνιση της Κέρκυρας. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Βουσολίνου-Ανυφαντή, Έ. (2021). Η περίπτωση Ασπιώτη-ΕΛΚΑ (1873-1973). Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Καμονάχου, Μ. (2021). Η εξέλιξη του δημοτικού νυχτερινού φωτισμού - Από το λάδι στον ηλεκτρισμό. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Καμονάχου, Μ. (2021). Οι Αλυκές Λευκίμμης στη νεότερη εποχή (1864-1993). Το αλάτι, ο χώρος, οι άνθρωποι. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Κυπριώτης, Θ., & Μωραΐτης, Χ. (2021). Η Ελαιουργία της Κέρκυρας. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Κυπριώτης, Θ., & Μωραΐτης, Χ. (2021). Τα καμίνια στην Κέρκυρα. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Κυπριώτης, Θ., & Μωραΐτης, Χ. (2021). Τα καπνεργοστάσια της Κέρκυρας. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Κυπριώτης, Θ., & Μωραΐτης, Χ. (2021). Τα καπνεργοστάσια της Κέρκυρας. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Λασηθιωτάκη, Α. (2021). Η Σαπωνοποιία Πατούνη. Στο Η. β.-2. αι.), & Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.). Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Πατρώνης, Β. (2015). *Ελληνική Οικονομική Ιστορία : Οικονομία, Κοινωνία και Κράτος στην Ελλάδα (18ος-20ος αιώνας)* . Αθήνα: Κάλλιπος.

Πιλίλη, Κ. (2021). Το οινοποιείο Θεοτόκη. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Τσίπης, Π. (2021). Βυρσοδεψείον Κερκύρας Ανώνυμος Εταιρεία. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Χαρισσοπούλου, Ε. (2021). Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας. Στο Ε. Μαρτζούκου (Επιμ.), *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας (19ος-20ος αι.)*. Κέρκυρα: Σύλλογος Albert Cohen.

Εξωτερικοί Σύνδεσμοι

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας . (2023). *Η Σαπωνοποιία Πατούνη*. Ανάκτηση 01 29, 2023, από Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας : <https://ayla.culture.gr/saponopoiia-patouni/>

Agro News. (2018, 11 19). *Από τις βενετσιάνικες αλαταποθήκες στο Περιβαλλοντικό Κέντρο Κέρκυρας*. Ανάκτηση 01 29, 2023, από Agronews: <https://www.agronews.gr/politismos/poiotita-zois/171700/apo-tis-venetsianikes-alatapothikes-sto-perivallodiko-kedro-tis-kerkuras/>

Corfu History. (2022). *Ιστορία της Επτανήσου, από την Ενετοκρατία ως την Ένωση*. Ανάκτηση 03 05, 2023, από Corfu History: <https://www.corfuhistory.eu/?p=1312>

Δανιήλ, Μ. (2018, 12 16). *Εργοστάσιο Λιθογραφίας - Κυτιοποιίας Ασπιώτη-ΕΛΚΑ (λεωφ. Βουλιαγμένης)*. Ανάκτηση 02 28, 2023, από Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής: https://vidarchives.gr/reports/2018_12_141

Ελλάς. (2019, 11 18). *Ellas*. Ανάκτηση 04 12, 2023, από Οι χρυσές εποχές της ελληνικής βιομηχανίας και η παρακμή: <https://ellas2.wordpress.com/2019/11/18/%CE%BF%CE%B9-%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%87/>

Ελληνικές Αλυκές ΑΕ. (2017). *Ιστορία*. Ανάκτηση 01 29, 2023, από Saltworks: <https://saltworks.gr/page-39.html>

Κορωνάκης - Ασπιώτης, Α. (2017, 03 22). *Γεράσιμος Ν. Ασπιώτης: Ο επιτυχημένος Κερκυραίος βιομήχανος στην παλιά εποχή*. Ανάκτηση 02 28, 2023, από Corfuland: <https://www.corfuland.gr/el/diafora/kerkyra/gerasimos-n.-aspiotis-o-epityximenos-kerkyraios-biomixanos.html>

ΚΠΕ. (2021, 02 03). *ΚΕΠΕΑ Κέρκυρας*. Ανάκτηση 01 29, 2023, από Kpe Inedivim: <https://kpe.inedivim.gr/kpe-kentra/%CE%BA-%CF%80-%CE%B5-%CE%BA%CE%AD%CF%81%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B1%CF%82-2/>

Μόρφη, Φ. (2019, 11 19). *Max Mag*. Ανάκτηση 04 08, 2023, από Ελληνική βιομηχανία: Από τον χρυσό στην σκουριά: <https://www.maxmag.gr/afieromata/elliniki-viomichania/>

Μουζακίτη, Ε. (2021, 10 19). *Η «Σαπωνοποιία Πατούνη» εξάγει σαπούνι μέχρι την Ιαπωνία*. Ανάκτηση 01 29, 2023, από Athens Voice: <https://www.athensvoice.gr/epikairoτητα/ellada/732615/i-saponopoia-patoyni-exagei-sapouni-mehri-tin-iaponia/>

Πίττας, Γ. (2017, 07 20). *Huffington Post*. Ανάκτηση 03 12, 2023, από Αφιέρωμα στην Κέρκυρα: Το κτήμα Θεοτόκη, έκτασης 1200 στρεμμάτων: https://www.huffingtonpost.gr/yiorgos-pittas/-1200-_b_11013546.html

Πολίτης, Γ. (2020, 04 09). *Έθνος*. Ανάκτηση 04 15, 2023, από Σχέδιο Μάρσαλ: Τι ήταν, ποιος ο εμπνευστής του και πότε εφαρμόστηκε: <https://www.ethnos.gr/history/article/99122/sxediomarsaltihtanpoioisoempneysthstoykairoteefarmosthke>

Σαπωνοποιία Πατούνη. (2023). *Η εταιρεία μας: Μια παράδοση με διαχρονική αξία*. Ανάκτηση 01 24, 2023, από Σαπωνοποιία Πατούνη: https://www.patounis.gr/index_gr.html

Στούπης, Ν. (2018). *Εργοστάσιο Δεσύλλα: ένας βιομηχανικός κολοσσός των Βαλκανίων στην παλιά Κέρκυρα*. Ανάκτηση 02 25, 2023, από Corfuland: <https://www.corfuland.gr/el/sample-data-articles/ergostasio-desylla-enas-biomixanikos-kolosos-ton-balkanion-stin-kerkyra-arxes-20oy-aiona.html>

Στούπης, Ν. (2018, 11 23). *Η Κεραμική Τέχνη στην Κέρκυρα*. Ανάκτηση 02 26, 2023, από Corfuland: <https://www.corfuland.gr/el/istorika-kerkyra/corfu-history/h-keramiki-texni-stin-kerkyra.html>

Στούπης, Ν. (2018, 12 10). *Τα αλάτια της Κέρκυρας: ο "λευκός χρυσός" και η ιστορία του*. Ανάκτηση 01 26, 2023, από Corfuland: <https://www.corfuland.gr/el/istorika-kerkyra/corfu-history/ta-alatia-tis-kerkyras-o-leykos-xrysos-kai-i-istoria-toy.html>

Τριήρη, Έ. (2021, 03 24). *Τα «διδάγματα» από τη νεότερη οικονομική ιστορία της Ελλάδας*. Ανάκτηση 01 28, 2023, από Η Ναυτεμπορική: <https://www.naftemporiki.gr/finance/245072/ta-didagmata-apo-ti-neoteri-oikonomiki-istoria-tis-elladas/>

Φασουράκης, Κ. (2018, 05 26). *Εργοστάσιο καννάβεως, λινού και ιούτης Δεσύλλας*. Ανάκτηση 02 25, 2023, από Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής: https://vidarchives.gr/reports/2018_05_799

